

Жанна Куява

Гордієві жінки

Три шляхи
до щастя

Жанна Куява
Гордієві жінки

Передмова

Всесвіт хутору очеретянок, або Кримські елегії Жанни Куяви

Жили собі три сестри-відлюдниці. У невеличкому селищі Приграддя, що розкинулося на березі неназваної ріки, неподалік неназваної столиці, у своєму власному світі, куди чужим – зась. А чужі не дуже туди й поривалися, у ту заколисану тишею глушину, сполохаєш яку – враз накриє рясним непроглядним дощем. І так щоразу. Відьмацьке місце... Вигадане автором місце, просто як маркесівське Макондо, чиє буття інколи відчувається реальнішим за напrawdę існуючі місцини...

...І була в тих сестер таємниця, що ховалася в червоній кімнаті їхнього старого помешкання, успадкованого від діда Гордія в радянському «триквартирнику». Після заміжжя старшої сестри Софії близнючки Лія та Мія zostалися зовсім самі у спорожнілому родинному гнізді. Та насправді будинок, розділений на три оселі, ніколи не буває порожнім, він повсякчас оживає сестриними привидами-споминами про тих, хто колись жив і помирав у цих стінах. І, звісно, тишею. «Іноді хочеться стати тишею. Щоб нікому не заважати. І щоб стати німою та глухою – то найвірогідніше. Тиша майже всіх і завжди влаштовує, вона імпонує, магнетизує – чи та, що невідчутна, чи та, що вчасна, або за всяких умов бажана. Як ні, то її легко прогнати, зронивши бодай звук. Якби жінка була тишею...» – потай розмірковує Лія, наймовчазніша з трьох сестер. Кожне її слово – як зізнання в любові. Спочатку несміливе, з численними знаками питань, трикрапками, багатозначними «мабуть», «якби», «поки» та «невідомо». Але любов струменить звідусіль, вона множитьс я й зростає – і зрештою отримує... імена. Оживає на сторінках книги. Так, це Жанна Куява. А вона не вміє писати інакше.

Відтак «Гордієві жінки» – роман напрочуд атмосферний, витончено-чуттєвий, певною мірою навіть споглядальний. Роман, що потребує неспішного читання й повного занурення. Роман про повернення у власне дитинство та батьківський дім, де чекають спогади – світлі і прикрі, забуті і незабутні, зрозумілі й утаємничені. Зрештою, роман про подорож, котра дасть відповіді на найбільш сокровенні запитання або ж додасть іще більше запитань... Схоже, це найбільш зрілий, осмислений і «дорослий» твір письменниці. Тут немає гонитви за сюжетними перипетіями, натомість є непереборний потяг зрозуміти і прийняти себе, свою родину, свій справжній дім. Навіть найприскіпливіший читач не знайде тут нічого випадкового – червоні маки, загублені сережки, хлопець на ім'я Айдер... Виразно, до болю щемко й ностальгійно прописаний Крим, що виринає з минулого і вплітається в сьогодення. І той «триквартирник» з червоною кімнатою – як цілий всесвіт, що його хочеться не просто читати, а проживати нарівні з такими самобутніми речами, як «Убити пересмішника» Гарпер Лі й особливо «Сто років самотності» Габрієля Гарсія Маркеса. Принаймні так мені це все відчулося і пережилося...

Тож налаштовуйтеся на неквапливе читання за горнятком м'ятного чаю і відкривайте цей чарівливий новий світ, створений Жанною Куявою. Чому саме м'ятного, спитаєте? А почніть читати – і зрозумієте!

Вікторія Гранецька

* * *

Зі скромною присвятою «моєму» Криму...

*Якби ми знали все про своїх рідних, то
проживали би життя геть по-іншому.*

Із щоденника Лії, березень 2013 року

Розділ І

Хутір очеретянок

1

Ця тиша вражала. Навіть пекуче жалила, як те робить літнє передобіднє сонце, коли ненароком поцілити в нього небажаним поглядом. Так блискавка сліпить зір, а грім приголомшує слух, якщо стояти просто голого неба серед розгонистого пастівня. Але нині про це і не йшлося – був сонячний безхмарний жовтень, а довкола височіли розкинуті зігзагами пишні липи, підхмарні клени, кудлаті вільхи, розбуялі дуби...

Жителі селища Приграддя^[1] вважали себе городянами передусім тому, що жили недалеко від самої столиці. Стріхи їхніх невиразних хат і гострі дзьоби брунатних дахів багатоповерхівок стриміли подалік, ген за річкою по той бік. Лише єдиний пристаркуватий продовгуватий «триквартирник», як жартома називали його мешканці, розкошував на цьому березі в затишних обіймах рудоволосих та червонооких, струнких і опасистих дерев та кущів. «Забуте місце, закинутий хутір», – сказав би хтось гостріший на язык. Та не було тут зараз подібних сміливців.

Лія почувалася саджанцем, що його тільки-но встромили в землю: він спрагло прикипає до землі й уростає в неї, тішачись, що нарешті втрапив у довгожданий ґрунт, боїться ворухнутися, аби нічого в тій розкоші не зруйнувати. Дівчина малася так, ніби стовбичити нерухомо вже котру хвилину було надважливо для самого життя, або ж про це попросив хтось із найрідніших. Ніколи дотепер, як зауважила вона, тиша в цих краях восени не була такою виразною та відчутною. Лія спершу навіть вуха прикрила – таким незвичним видалося їй оте безвітря. Здавалося, барабанні перетинки луснуть від незвичних відчуттів – тихо було так, що попервах аж стискало скроні. Пізно ввечері з цього приводу Лія, котра завше у всьому сумнівалася, чи радше не була впевнена, напише в щоденнику:

Іноді хочеться стати тишею. Щоб нікому не заважати. І щоб стати німою та глухою – то найвірогідніше. Тиша майже всіх і завжди влаштовує, вона імponує, магнетизує – чи та, що невідчутна, чи та, що вчасна, або за всяких умов бажана. Як ні, то її легко прогнати, зронивши бодай звук.

Якби жінка була тишею...

Тоді ніколи не була би зайвою...

Мабуть.

Якби й мені почуватися тишею...

Хоча б іноді...

Як не вродилася такою, то стати...

Якби.

«Може, то неспроста, може, натяк на щось? – кинула дівчина думкою в недільну ранкову незвичність. – Може, має статися щось гарне?... Або... просто... щось... має... статися?...»

Все, що допіру оточувало Лію, зокрема тиха і тепла погода, було її домівкою, котра рік у рік невтомно дивувала дівчину. Водночас то був реальний, хоч і здичавілий хутір, який про себе дівчина так і називала «Хутір очеретянок». Про малих непримітних однотонних пташок, що звалися великодзьобими очеретянками, Лія дізналася нещодавно. А от «посестер» цих таємничих пернатих, ставкових очеретянок, бачила не раз на власні очі: вони гніздилися в очереті на річці, неподалік від їхнього триквартирного будинку. По книжках писали, що «великодзьобі» можуть похвалитися хіба незвичайним співом, якого Лія, певна річ, не чула, але саме цих пернатих вважали найзагадковішими пташками на світі. Може, тому дівчина вимислила, що і вона, і її сестри є не менш загадовими для оточення, ніж для самих себе. До того ж дім, де жила свої двадцять сім літ, таїв чимало непоясненностей. Звідси й назва «Хутір очеретянок». Пташок Лія дуже любила, до таємниць була байдужою, тому й жила, нічого не змінюючи у своєму житті й ні до якої

родинної правди не дошукуючись, допоки не настала сьогоднішня неділя.

Лія стояла завмерши і заплющивши очі. В уяві виникла чудернацька картина: тиша явилася їй велетенською диво-птахою з вродливим дівочим обличчям. Розкішні шати вкривали її пташину спину, а лице мало дитинний вираз. Буцім була ця птиця, мов незріла дівиця, закохана. І не в когось, а в щось. У тутешню місцину. Любов же, як відомо, всяке обличчя на зворушливе й раниме переінакшує. А ще – на світле й вродливе, таке, що дивує, ба навіть вражає.

Прегарна пташка не вперше явилася Лії. Бувало, дівчина бачила, як птаха обіймає міцні дуби, розчісує гриви шипатим^[2] вербам, кучерявить гілля крислатого жасмину або утеплює ледь помітні стежки сосною хвоєю, присипляє річкову воду... І нікуди не квапиться, й ні за чим не журиться. Мириться з усім і ні з ким не свариться. З вітром, що не раз уривається у її володіння, тиша кокетливо заграє, домовляючись про здибанку^[3] іншим разом, голосних непроханих гостей – зайшлих мандрівників і пияків – раз у раз зустрічає непроглядним дощем, тож чужинці й не зариваються, нарікаючи, що то – «відьмацьке місце», хоч і красиве. Відпочити із шашликом та горілкою-коньяком попід розгонистою кривлею ясена, що мив-не переставав свої «ноги» в ріці, можна було би на славу. Втім, щоразу, як на те, – негода.

Одно слово, ця дивакувата велет-тиша бувала в Ліїній уяві ким завгодно й творила що хотіла. А нині, примостившись у колисці з міцної крони густолистого в'яза, прикинувшись нахабною крадійкою нечастих тепліших променів, птаха намірилася пильно стежити за мешканцями своїх чудернацьких малолюдних володінь.

– Ліє! – почулося здаля – і дівчина розплющила очі.

Образ «вродливої» пташки розтанув, коли обернулася – назустріч летіла вихором її сестра-близнючка Мія.

– Софія телефонувала, десь за годину вони із Семеном будуть у нас! – жваво підскочила до сестри, повідомляючи добру новину.

Лія цілковито повернулася зі своїх тихомирних уявлень у теперішню коловерть. А саме коловерть завжди розгулювала побіля її молодшої на сорок хвилин сестри. Так було змалку. Де Мія – там вітер і шквали, галас і крик, регіт і грюкіт. Так було, так є і дотепер.

«Стриж, – усміхнулася про себе старшунка.^[4] – Така ж галаслива й прудка, як стриж, – згадала Лія одну з найшвидших у світі пташок. – Хоча літає Мія як ластівка, красиво і з блиском», – укотре запримітила й виснувала.

За мить, коли сестра стояла поруч, Лія, дивлячись угору, промовила до неї тихо-претихо:

– Ти це чуєш, ластівко? – саме так зазвичай і зверталася до сестри-близнючки.

– Що? – так само нишком постаралася мовити Мія, але в неї вийшло геть інакше – голосніше й удавано, а не правдиво.

– Тишу, – прошепотіла Лія. – Слухаю її, не наслухаюся, – аж прицмокнула губами, зімкнувши при цьому повіки.

Мія звела брови, вдаючи серйозну.

– Тишу? – перепитала. На хвильку замовкла – і вистрілила сміхом, мов конфетті з феєрверка: – Ліє, руда моя бестіє, ти невинувата! – заляскотала.

Лії здалося: все довкіл нині розгнівалося на її необережну й галасливу сестрицю. Диво-пташка, мабуть, аж підстрибнула у своїй колисці на котрійсь із в'язевих верхівок, почувши несподіваний вереск. Тому старша із сестер хутко запропонувала метушливій близнючці прогулятися до річки, й вони обоє вийшли за похилені ворота просторого подвір'я.

Вони жили так, ніби справді були ставковими очеретянками. Бо про сестер Лію, Мію і Софію мало хто що знав. По тому, як померли їхні єдині родичі – дід Гордій, баба Устина й мати Марія, дівчата

лишилися самі на відлюдкуватому, хоч і живодайному острові невеликого й густо озеленого селища. Тож нині дівчата знали хутір, на якому жили, ліпше, ніж самих себе. І не сказати, що сестри не виходили в люди, чи не купували харчі в магазинах, або не їздили «в центр» столиці, не навідували кінотеатри... Все це було у їхньому житті, але все це не було їхнім життям.

Вони мало спілкувалися між собою і так само рідко контактували з оточенням. Через це хтось прозивав їх монашками, хтось дивачками, але найчастіше про сестер на прізвище Маковії казали: зашугані^[5] дідом онучки.

Його ж, дідовим словом – «зашугані» – й обзивали.

Свого часу трійко сестер вивчилося заочно на вчительок. Відтак Софія проводила уроки вокалу – винаймала кабінет у місцевій музичній школі. І малювала. Але то – для себе.

Лія навчала учнів початкових класів у селищній школі, а Мія... А Мія, хоча й отримала диплом учителя, досі шукала справу свого життя, змінюючи одне захоплення на інше.

Дім, чи радше квартира, де вони мешкали, належала предкам, котрі теж колись учителювали. Молоді й перспективні педагоги – Устина, у дівоцтві Лозова, вчителька молодших класів, та Гордій Маковії, дипломований фізик, – приїхали в Приграддя з Волині з трирічною донькою Марією. Немісцевому подружжю виділили державне житло в учительському, як його називали, будинку. У двох квартирах з окремими входами жили інші родини вчителів, а в середній, теж із власним «під'їздом», – пара Маковіїв. Через роки їхня талановита до співу донька Марія вивчилася в столичній консерваторії на вокалістку й зробила шалену, за словами родичів, кар'єру, виступаючи по всіх країнах бувшого СРСР. Ще, наскільки знали жителі Приграддя, вона народила трьох доньок, але виховувати їх довелося дідові-бабі, бо Марія безнастанно гастролювала.

То все було відомо зі слів, зокрема, Устини Костянтинівни, котру саме так усі називали, поки пам'ятали. Навіть внучки іноді забували,

що їхня баба Устя вже не строга і взірцева вчителька в школі, а літня домогосподарка на пенсії. Ім'я по батькові причепилося, ніби краватка, котру до смерті не знімав, і до діда Гордія Васильовича. Родичі-вчителі – то вам не просто родичі, тим паче, за радянських часів.

А матір Марію діти бачили лише кілька разів – вона влітала розфуфреною,^[6] як казав дід, паваю у їхню «глушину» й так само хутко звідти вилітала. Востаннє приїхала додому... помирати.

Діда з бабою немає, якщо точно, вже років сім. А приватизований дім, чи, правда, квартира, залилася. Довший час у занедбаному «триквартирнику» ніхто, крім сестер, Маковій не жив. Але днями почали навідуватися незнайомці. Дівчата їх досі не бачили, але чули через стіни, що, як відомо, теж мають вуха.

– Гарна ця осінь, – слабо промовила Лія, примощуючись на грубезний прикорінь старого ясена, що мочив свої «п'яти» в тихій безшумній воді. Дівчина біло позаздрила цьому скривленому розкушняці,^[7] бо сама обожнювала ходити босоніж і робила це майже до самісіньких снігів.

«Аж-ня^[8] шкода, що сьогодні неділя й приїдуть гості, так би бродила зараз босяком по берегу», – випурхнула й відлетіла геть жвавою птахою Ліїна думка.

Дівчина була вбрана в довгу, до п'ят, малахітову спідницю-плісе з цупкої шерсті в розкидані по всій довжині малопомітні тьмяні ромби, у коротку теракотову тужурку з неміцного шкірозамінника, на ногах мала рижі черевики на товстих підборах із темно-зеленавими – у тон спідниці – шнурівками. На її шиї була цеглова з квітчастим візерунком українська хустка. То – ще бабин подарунок.

День був недільний, сестри виглядали довгождану гостю, тож нарядилися із самого ранку.

Лія, хоч зовні була яскравою і примітною, поводитися, як завше, скромно й нерішуче. Здавалося, ця дівчина без застороги й крок ступити боїться, бо так у всьому, а найбільше в собі, сумнівалася.

Навіть тепер, коли захотіла, як ніколи раніше (чи не для цього ця неділя така тиха?), поговорити з Мією, трималася тихо й обачно: слова добирала, думки, мов борошно через сито, просіювала, аби нікого не образити, сестру не роздратувати, себе не скомпрометувати.

– Гарна ця осінь, правда? – перепитала сестру-близнючку – не знала, з чого почати балачку, що вихвачувалася з неї, як із хмиззя вогонь.

Мія тим часом не зважила на запитання сестри, бо знічев'я взялася кружляти по берегу, наспівуючи англійською (сама переклала) народну пісню «При долині мак, при широкій мак».^[9]

– Не думала, що так сильно все це любитиму, – знову звернулася Лія до Мії, хоч сама дивилася вдаль, задумано обпершись у стовбур. Вона часто так робила: вглядалася в те, що ледь виднілося. – Чи ні, – виправилася, – що коли згадуватиму дитинство, відчуватиму, як сильно насправді я все це любила й люблю, – чітко додала, хоч і неголосно.

Лія мала на увазі, що рідне, вочевидь, дається людині взнаки саме так: дивишся на щось із минулих років і згадуєш себе в тому часі, згадуєш і дитинієш, дитинієш і малієш. Коли малієш, то по-особливому зворушливо відчуваєшся, відтак розумієш: любиш те, про що згадуєш. А те, що любиш, те сприймаєш за рідне. З чим ріднишся, те любиш. Тому рідне – то завжди любиме.

Але сестрі вона цього не сказала, лише запитала, не зводячи погляду з далини.

– А ти?

– Що я? – перепитала Мія, далі мугикаючи пісню під ніс. Попри дзеркальну схожість із сестрою, вона була вдягнена геть інакше – у все чорне й шкіряне. Співаючи восени весняно-літню співанку, та ще й англійською, вистукуючи народні мотиви підшвами стильних ботів чоловічого крою, закидаючи раз по раз продовгуватими полами доладного піджака з гострими широкими комірами й

ляскаючи долонями по приталених лискучих штанях, вона скидалася на іноземку, яка приїхала в Україну вивчати звичаї та культуру. Ці поєднання, на перший погляд, здавалися несумісними, дисгармонійними, недоречними, сміховинними. Та вже за кілька хвилин погляд ніби прикипав до цієї дівчини. Мія чарувала не тільки розкутими рухами, яскравою вродою і тонким станом. Вона вабила якраз незрозумілістю своїх дій, якоюсь невидимою внутрішньою свободою та невагомістю, що їх старанно приховувала, бо виказувати справжність її не навчили, а за життя діда-баби й суворо забороняли. Було в Мії щось від пташиного духу. Від неї віяло полем, невловимістю, летом.

Лія напише в щоденнику про сестру:

Іноді мріється стати пташкою. Щоб долетіти туди, куди найбільше хочеться. І щоб приблизитись до неба – то найвірогідніше. Пташка дивиться з вишини вниз, і те, що тут, поміж нас, їй видається таким малим і таким незначущим. Бо хіба є щось вищим за саму високість? За те, що наближує нас до неба?... Тому так хочемо мати крила, щоб піднятися над собою і глянути звідтам долу і впевнитися, якими насправді ми всі є малими. А те, чим зазвичай переймаємося, взагалі стає нічим, коли б раптом злетіти...

Пташці багато не треба, вона з малим почувається щасливо. Тільки б крила й можливість літати. Тільки б вільна. І тільки б висота.

Якби жінка була пташкою...

Була би тоді самодостатньою...

Мабуть.

Іноді Мія скидається на пташку.

А може, і є нею. Та тільки – зсередини.

Чи вродилася такою, чи стала...

Невідомо.

Поки.

До того ж Мія мало залежала від емоцій, могла змінювати їх щохвилини і не підкорятися їм. Бувало, нагадувала дику кішку, а траплялося – хатню пестунку. Мала характер м'який і невимогливий, але й задирчастий, непостійний. Часом приковувала до себе увагу, мов метал, розпечений вогнем, а іноді холодила сказаним, як зледенілою водою. Мія була непоясненою, як сама любов, невгамовною, ніби вітер.

Утім, було й те, від чого вона залежала, як і сестра-близнючка. І це – дитинство.

Нині, й далі по-незвичному співаючи й чудно тупаючи-пританцьовуючи на сируватій землі, замість відповісти сестрі, зупинилася, перекинулася на серйозну, запитала:

– Що ти зараз згадуєш, Ліє? – Підійшла ближче.

Лія уважно роздивилася простору даль. Зауважила: на тамтому березі якийсь молодик, орудуючи вправно фотоапаратом, знімкував зів'ялі квіти й присохлу траву. Дівчина добре це запримітила, бо які ще світлини можна робити на куцому вигоні, де ні людей, ні дерев, ні плодових кущів, на відміну від «зарослів» поруч із їхнім будинком. По той бік річки стояла одна, знай, стомлена трава й сумні одцвілі стебла.

– Згадала, як ти малою загубила сережки на тому березі, – відповіла Лія. І хутко продовжила: – Бабині срібні гранатові. Як ми тоді боялися, що дід нас через це до хати не пустить... Як ми ті сережки шукали в піску до самої ночі...

– ...і не знайшли. Ага, було таке, пригадую, – бадьоріше за сестру мовила вбрана в чорне близнючка, доповнивши: – Ти так сильно тоді злякалася, що дід мене наб'є! А я якось спокійніше до того поставилася... Ну, випали сережки з кишені... То ж не я упала з дерева, хоча сотню разів те могло статися... – Зирнула в темну пащу ясена, широко засміявшись і продемонструвавши рівність своїх красивих зубів. – Ото за це він мене точно відлупив би ломакою, – додала.

– Думаю, не тебе...

– Ну, так, бабу Устю, – виправилася Мія.
– І нащо ти зняла тоді з вух ті сережки? – вела своє Лія.
– Бо думала, що в кишені ліпше збережуться, ніж на моїх вухах, – знову лунко засміялася. – Мені ж їсти не давай, тільки б пониряти. Метеор! Як казав дід...

– «Клятий метеор», так він казав, – виправила Мію старшунка.

Вертява сестра аж стрепенулася, так здивувалася почутому.

– Не думаю, що то з великої злості він так казав, – захистила предка. Мії не подобалася ця розмова, не любила вона насправді ні спогадів, ані мрій. Любила теперішність, хоча й залежала від минулого, бо всі ми звідти. Тільки дехто з минулим уміє розпрощатися, з теперішнім скомпанувавшись,^[10] а дехто з ним, як із другом незамінним, до самої старості попідруки йде, не розчувши, що насправді то – недруг. Бо друг не сковує, а розковує, не обтяжує, а звільняє – чи від дурних думок, чи від руйнівних комплексів. Мія потайки це розуміла, але зізнатися в тому боялася. Як і сестра. Тим-то й тягла за собою спогади про дитинство з усіма його наслідками, як безцінну, хоч і надміру важку ношу.

Навіщо Лія почала цю розмову?

– Для діда обізвати когось було, як «добрий день» сказати, – тим часом засміялася Мія, бо їй, попри все, хотілося нині співати й танцювати.

Лія тим часом повела далі:

– Думаєш, Андрій їх узяв? – врешті глянула в очі сестрі-близнючці.

– Айдер, – виправила Мія сестру, звівшись на ноги й відвівши вбік погляд. – Його насправді звати Айдером, – стала розминатися, ніби на шкільній ранковій зарядці.

– Так, але це, певно, тільки ти одна з «триквартирника» й знала. Усі завжди казали на нього «Андрій»...

– Ні, він тих кульчиків^[11] не взяв, я впевнена, – відповіла Мія. – Я зняла їх, бо думала, що з вух повипадають через мою біганину й пірнання. Поклала їх у кишеню дідової сорочки. Він мені віддав її назовсім, голубу таку, маєш пам'ятати...

Лія кивнула на знак згоди. Мія продовжила:

– Той час я не люблю згадувати, – струснула рудою чуприною. – Нічого доброго тоді взагалі не було! Ніде! Ні вдома, ні в школі! Хочу забути, викинути з голови той кінець дев'яностих, коли вчителям по півроку не давали зарплат і ми жили голі-босі! – Мія спалахнула, мов сірник, але хутко стишилася. – Ходили, у чому було... Позориська-посміховиська, – з усміхом видала останні слова. Бо раптове згадування того, що зараз вона виглядає «на всі сто», миттєво втішило й осяяло її серце, як кімнату – увімкнене поночі світло. Будь-які прикрі спомини про колишнє безгрошів'я розтавали в раптовій видноті, як і ненависна їй темінь. Мія любила яскравість у всьому.

– Я ходила в бабиній кримпленовій квітчастій спідниці – найгарніша у її гардеробі була, з неї сарафан мені вийшов, пам'ятаєш? – Лія й собі усміхнулася. – Нічого, проходила в ньому до школи весь шостий клас!

– Бо мала була, – відказала на те Мія, і додала: – Що ми тоді розуміли? Нічого ми не розуміли. Ніхто тоді думати нас не вчив. Усе треба було запам'ятовувати, вчити напам'ять, зазубрювати, закарбовувати, цитувати, знати спросоння, як алфавіт.

– ...як табличку множення, – виправила Лія.

– Або як табличку множення, – погодилася сестра. – Що нам казали, те мали знати. Ні більше, ні менше. Знаєш те, що тобі наказано знати, – молодець! Знаєш менше – погано. Знаєш більше – теж погано, бо забиваєш голову не тим, чим треба, воно тобі в житті не пригодиться... Так і жили.

– Може, ми й не розуміли нічого, але знали, що добре жити – то таки не так, як ми жили, що то якось по-іншому. Але згадай нашу Софію, – Лія завела мову про найстаршу сестру. – Їй уже двадцять чотири було, а вона в дідових перешитих штанях у школу до учнів ходила... Згадай, як баба ті штани обрізала й уручну вшивала... Сірі такі, з кантами...

– І материні всенькі грошики, що призначалися для нас, десь у трубу повилітали, – дещо нагнівано проскрипіла Мія.

– Що вже зробиш?! – спокійно відреагувала на те Лія. – Все, що спочатку, «за Союзу», вона передавала нам, дід на книжку клав... І всі ті гроші пропали. А потім... Потім вона, казав дід, нічого й не заробляла насправді. Ті заробітки з гастролями на словах більше були, ніж на ділі. Вона ж із хором уже потім співала, а не сама. Хворіла багато... Лікувалася... На те й гроші, певно, витрачала... А що з того правда? Вже й не дізнаємося...

– До речі, у моїй шафі та дідова голуба сорочка досі лежить. Я її часом вдягаю, – зненацька видала менша з близнючок.

– Вдягаєш? – щиро здивувалася Лія. Бо думала, що то тільки вона вдається до таких сентиментів.

– Коли сумую за ними, то вдягаю, – то так про діда-бабу Мія сказала. – А ще, знаєш, що роблю?

– Що? – Лія вже не знала, що й думати.

– Пирскаю в кімнаті дідовим «Трійним одеколоном», – Мія знову заляскотіла, мов підірвана петарда. – Ну, як пирскаю, – трохи втихомирившись, вона взялася деталізувати й демонструвати сказане. – Нахиляю ту майже спорожнілу пляшечку, що валяється в шухляді, у моєму столі, й роздмухую по хаті краплю-другу жакливого насправді запаху, – на тих словах дівчина не просто скривилася, а й здригнулася від згадки про неприємний аромат.

– Міє, ти мене дивуєш, – зізналася сестра.

– Зате правдою, – відповіла на те менша з близнючок і тихо всміхнулася. – Отак дід Гордій навідується до мене в кімнату...

– Ти справді за ними сумуєш? – ще зчудованіше перепитала Лія, уважно подивившись на сестру. Досі вона була впевнена, що кожна з них, сестер Маковій, хоч і любили своїх діда-бабу, та водночас хотіли забути бідове й тяжке з ними життя. Проте зробити це було важко: все на хуторі про них нагадувало. Зокрема, найяскравіші, найчіткіші спогади миттєво переносили дівчат у час, коли вони були безвольними гвинтиками в руках дорослих – родичів і вчителів, –

хоч і старалися зберігати цю пам'ять у найдальших і найтемніших закутках своїх шаф та шухляд.

Те, що Мія «приводила» діда до себе в кімнату, неабияк здивувало Лію. Невже сестра теж продовжувала любити авторитарного й нестерпного при житті предка?

«Але чому тут чудуватися, – подумала допіру. – Ти ж, Ліє, так само не зненавиділа своє минуле... Думала, що Мія зможе? А якщо вона зможе, то й ти переймеш її вміння?... Ні, вона лише твоя сестра-близнючка. Не вчителька тобі й не приклад для наслідування. Така, як ти. Тому із себе почни...»

– Ну, так, іноді сумую, – Мія хтозна-чого засоромилася. – Так-от, – рятуючи себе од шаріння, хутко вернулася до теми найпершого «гранатового» спогаду. – А під дідовою сорочкою на мені був купальник. Я, біжучи стрімголов до річки, де ви з Айдером уже були, забула, що хвилину тому поклала в кишеню сережки, скинула ту вдяганку із себе на ходу й давай махати, як прапором, над головою, – дівчина розреготалася, демонструючи, як усе було в дитинстві. – Дуркувала, щоб ви на мене звернули увагу... Отоді кульчики й випали. Вилетіли, як хрущі, й загубилися чи то в траві, чи у воді десь, чи в пісок покотилися... Айдер тоді до самого вечора допомагав нам їх шукати...

– Так, я пам'ятаю.

– Ні, такий, як він, не міг знайти їх і привласнити, – впевнено додала Мія.

За хвилину дещо сумовито мовила:

– Дурний був час, страшний. Люди боялися бути собою, боялися називати свої справжні імена, не могли сказати, хто вони й звідки, як було з Айдером і його мамою Аліме, яку ми і всі називали Аллою... Аллою Рустемівною.

– Тепер усе так само, – дивно відреагувала Лія.

– Тобто «так само»? – здивувалася сестра.

– Тепер так само ніхто не хоче показувати себе справжнього, – відказала близнючка і з неймовірною втіхою заговорила далі, бо

нарешті вузол мовчання всередині неї розв'язався й вона поділиться з найближчою людиною своїми відвертими думками.

Іноді Лія питала себе, чому вони із сестрою такі закриті одна від одної? Ніби закорковані пляшки із саморобним вином, котре господарі поставили витримуватися на роки, а відкрити не встигли, бо повмирали. А коли, бувало, й хотіли відкоркувати та пригоститися ним (спробувати бодай із цікавості, що ж там, наскільки подіяла багатолітня витримка?), то господиня вмить передумувала, бо боялася, що чоловік, пристрасний до алкоголю, нап'ється та розбушується. Хай ліпше стоїть те вино, хоч і добротне, у закапелку. Нехай нікому життя не псує, нікого не будоражить, нерви не тріпає й не тривожить... Ніби нема його насправді.

А воно було.

І дедалі кращало...

І Лія так хотіла, щоби хтось нарешті її «відкоркував», хоч «пригубив», відчув той добрий, ароматний винний смак. Бо ж вино не для того, щоб у коморі стояти, воно – для столу, і то святкового...

Що заважає їм, близнючкам, ділитися правдою, відвертістю, таємницями, переживаннями? Нехай із старшою Софією велика різниця у віці... А вони ж... Лія з Мією... такі схожі... Чому такі віддалені?...

Не мала відповіді Лія. Певно, змалку так повелося: дівчата не відкривалися перед однокласницями, вчителями, а отже, і вдома трималися відчужено, тим паче, що вчителями були їхні найрідніші.

– Тепер вигідно кимось прикидатися або когось із себе вдавати, тільки б не бути собою, – продовжила Лія. – Бо як дозволиш собі бути собою, то, знай, що наречуть тебе несучасним, старомодним, дивним, відлюдьком, ще як-небудь, – Лія позагинала на лівіці пальці. – Не приймуть за свого. Бо мода тепер у награності й штучності. Важливо кимось здаватися, а не бути. Головне – важність, а не справжність, подача, а не суть. Тепер вірять словам, а не вчинкам, картинці, а не змістові, – глибоко видихнула.

– Ти перебільшуєш, – на диво, Мія не перевела тему на щось незначуще, а спробувала сестрі заперечити.

– Не думаю, – вела своє близнючка. – Але я, ластівко, так само не знаю ні себе, ні своїх сестер, – Лія допіру й собі засоромилася. – Позорисько-посміховисько, як ти кажеш.

Мія змовчала.

– От скажи, тобі цікаво, про що я кожного вечора думаю, за що переживаю, чого, буває, плачу, про що мрію? – пильно вдивилася в очі сестрі і спрожого відвела погляд. – Хто я у свої двадцять сім? Ти знаєш? Не знаєш. Бо я сама себе не знаю, – стонула плечима. – Ми загубилися, ластівко, досі живемо в минулому... Вважаємо себе такими, якими вважали нас дід і баба, думаємо про себе так, як думали про нас вони... Ніякий вітер змін не відвідав наш хутір і наш дім...

Сестра не мала що сказати, тож далі слухала дивну сповідь Лії.

– Постійно згадуємо дитинство, навіть коли не хочемо цього, воно волочиться за нами з усіма своїми звичками й правилами, як цеп із припоном колись за дідовим конем... Нам здається, що дід досі за нами дивиться, що крок ліворуч, крок праворуч – розстріл! Поводимося, ніби він тут, поруч, ніби обов'язково про все дізнається, й не оминати нам покарання навіть за якісь найменші провини чи помилки...

– Це ти так живеш, люба моя бестіє, – зауважила Мія.

– А ти – ні? – усміхнулася Лія сестрі.

– Ні, – виказала свою впевненість молодша на сорок хвилин сестра.

– Добре, що саме так ти думаєш, – відповіла загадкою на те Лія. – Ми навіть помилятися розучилися, – додала. – Кожнісінького разу ловимо себе на думці: а що сказав би про це дід? А що би він подумав? Чи не нашкодили б ми цим бабі Усті?

– Просто... дід же був авторитетом для нас...

– ...бо іншого не мали, – вразила Лія сестру черговою відвертістю.

– Що ти хочеш цим сказати? – зацікавлено спитала Мія. Вона ще не дозволяла собі думати про предків як сестра.

Але Лія сестрі не відповіла прямо на запитання. Мовила ніби рівно, спокійно, але й упевнено:

– Ми досі боїмося, що баба Устя проконтролює, чи ми ситно поїли, тому постійно готуємо «перше, друге, третє і компот», хоч не з'їдаємо його. І викинути боїмося, бо колись ходили голодними-холодними... Боїмося, що вона прийде й перевірить, як ми поприбирали в кімнатах, попідмітали у дворі, чи все «на п'ять» зробили в кожную «чисту» суботу... Ми боїмося впустити в наш світ щось нове, не маємо сміливості щось змінити, порушити, на щось зважитися самі... Спимо на тих самих старих ліжках, молимося так само, як у дитинстві, боїмося всього, чого боялися малими... Нічого не змінюємо, нічого й не змінюється.

– Ти чомусь і за мене, і за Софію кажеш, Ліє, – зауважила Мія. – Оно ж Софія вийшла заміж?

– Двадцять сім літ я все це бачу й мовчу, бачу й нічого не роблю, бо боюся думати, говорити, змінювати хоч щось, хоч щось незначне і маленьке, – спокійно додала Лія.

– Не розумію тебе, – усміхнулася Мія. – Ти ж теж збираєшся заміж! Хіба то не зміна у твоєму житті? – згадала одну з найближчих і, здавалося б, радісних родинних подій. Лія справді мала намір вийти заміж за набагато старшого за себе чоловіка, тільки весілля все відкладали і відкладали через хворобу матері нареченого.

Вона чомусь не відреагувала на сестрин закид.

Мія присіла й уважно подивилася на сестру-близнючку:

– Руда моя бестіє, то, може, ти того часто плачеш, що насправді заміж не хочеш? – видала себе тим, що іноді таки чує, що відбувається в сестриній кімнаті. – Просто придумала собі, що як вийдеш заміж, то щось зміниться?

Лія перебила сестру:

– Зміни – це ж не зачинити двері старому й піти назустріч новому. Зміни – це стати самому новим, зачинити двері себе старого, –

проказала Лія. – А я хіба зможу?

– Здається мені, ти все береш близько до серця, багато копаєшся в собі, – скупю відповіла на те Мія, бо по-іншому не вміла. Ця невгамовна веремія, як часто називала її баба Устя, справді не любила відвертих розмов, заглиблень у щось складне і малопояснине. Її більше вабила легкість, простота, безпроблемність. – Тоді через ті кульчики сплакалася, хоча я, а не ти, їх згубила, – знову згадала дитинство Мія. – Що тобі той плач дає? Все одно буде так, як має бути. Хотів би дід нас набити, не дивився б на твій плач.

– А я чогось думаю, що дивився б...

– Забула, як він бив бабу Устю, хоч вона плакала й ми плакали, просили його не битися? – кинула і враз переінакшила тему: не гоже було діда поміж сестер засуджувати. – Або як Олещуки жили, наші сусіди з лівого боку? Як сусідка плакала-просила не бити її, а чоловік того не чув, не бачив її сліз... Педагоги, блін, – розсердилася не на жарт. – Добре, хоч виїхали звідси давним-давно, то поменшало вереску...

Лія звела уста в півусміху: хто б казав про вереск!

– То – інше, – зауважила старшунка.

– Те саме. Сльози чоловіків дратують, а не втихомирюють, запам'ятай.

– Може. Дід справді страшно не любив, коли ми плакали.

– Для мене та згуба, ті сережки, не були якоюсь бідою чи проблемою. Подумаєш, кульчики срібні, не золоті ж!

– Але ж бабині, – дещо голосніше проказала Лія, бо досі вела мову ледь чутно. То так довколишній тиші не хотіла нашкодити.

– Та бабині, але ж у неї й золоті були, – відповіла на те Мія.

– Ластівко, ти щось геть не те зараз кажеш, – Лія попри дещо неприємне здивування сказала це тепло.

– Я й тепер спокійно до всього ставлюся, не те що дехто, – Мія хихикнула-підколола свою чуттєву сестру. – Кажу ж: не бери все

близько до серця, а ти... А ти невинувата, руда моя бестіє! – стукнула себе в акуратні боки.

Лія вернулася до свого:

– А дід тоді прийшов і навіть не крикнув на нас... Він теж любив ходити по тамтому березі річки, щось нищпорити в траві, як отой фотограф, – кивнула на незнайомця вдалині.

– Бо йому ті сережки були по цимбалах, – махнула правицею Мія, не зауваживши сестриноного об'єкта спостереження. – Хай-но я згубила б те, що він за свої гроші купляв, то дісталось б нам обом, – додала. – Хоча, якщо подумати, нормальний він у нас був, бувають гірші...

– Ото-то, що дивлячись із ким порівнювати, – укотре не приховала своїх сумнівів Лія. І хутко пояснила: – Ми його любили якось по-своєму, бо більше не мали кого любити. Він же насправді, якщо подумати, був нестерпним злюкою і невинуватим лихословом, – сама не вірила, що це каже. – Строгим до переляку. Всі його боялися – я, ти, Софія, баба Устя...

– Тільки не мати Марія, – знову виправила сестру уважна веремія.

Лія продовжила:

– Але він був нашим, рідним, тому ми його, незважаючи ні на що, любили...

Ох, і рідко дозволяла собі Лія про таке навіть думати, не те що казати. Далєбі – ніколи досі!

Мія тим часом від несподіванки не знайшлася зі словами. Та й загалом ця сентиментально-незатишна й довга розмова загнала її у якийсь геть незручний кут, тож вона, швидко рушивши берегом, узялася муркотіти собі під ніс згадану «квіткову» пісню.

За мить довкола знову повисло беззвучне жовтаве затишшя.

Лія причаїлася. Ні про що не думаючи, заслухалася тишею...

А врешті пригадала поїздку до моря. Не першу, а ту, що вона згадувала вже не по-дитячому і найчастіше. Їй, як і сестрі Мії, було п'ятнадцять, Софії – двадцять сім. Найстарша сестра, що замінювала молодшим маму, попри живих, але дуже немолодих діда-бабу,

викроїла зі свого насиченого повсякденного господарського життя тиждень на відпочинок і вони втрьох поїхали до Криму.

У Сімферополі були десь о п'ятій ранку. Перед тим як рушити до далеких родичів у Нижньогірський, вирішили якнайшвидше побачити море. Привітатися з ним, як зауважила Лія. І от вони – на гальковому березі в Гурзуфі.

Була рання весна, не літо. Сонце, чи радше його спина, вкрита легким туманним ситцем, тільки показала на видноті. Проснувшись і потягнувшись, сонечко стало схожим на вдоволене кошенятко-лежня, що своїми кігтями-променями кинулося загравати з холодною водою, а втім, пустилося в ігрища з іскристим різнобарв'ям. Це мальовниче природне дійство, що граційно здійснювалося над морем веселкою-дугою, народивши новий весняний день, заворожило зір, залоскотало уяву...

Лія незчулася, як стала роззуватися. Софія з Мією скрикнули, мовляв, ні, не роби цього, замерзнеш, але Лія вже входила у воду. Дівчині здалося, що вона не просто привіталася з морем, а поцілувалася з ним. Ніби й сама була водою... Про це вона через роки напише:

Іноді хочеться стати водою. Щоб усім приносити радість. І щоб бути корисною – то найвірогідніше. Вода завжди і всім потрібна, без неї ніяк, а з нею – життя, здоров'я, дужість. Чиста вода – необхідна, велика вода – пожадана. У спраглу пору зокрема.

Якби жінка була водою...

Була би бажаною ціле життя...

А отже, щасливою.

Мабуть.

Якби й собі почуватися водою...

Хоча б іноді.

Як не вродилася такою, то стати...

Якби.

За кілька хвилин дівчина брела берегом удаль, забувши про все і всіх, а коли спинилася, прислухалася...

Море говорило, Лія була певна. Розповідало про надокучливе зимування, неспокійний сон, безрадісну дрімоту-самотність. Тепер, не соромлячись, воно ділилося показною втіхою від приходу весни, від щоденного блиску сонця і найперших уранішніх відвідувачів. Нинішнього світанку саме Лія привіталася з морем «за руку» і розділила з ним радісне пробудження.

Дужі хвилі обпікали її ноги холодом, сколювали гостротою незнаних досі відчуттів. Повітря окутувало свіжістю й потужним шалом...

Пірнувши в цю купіль із головою, але не зрушивши з місця, Лія заслухалася дивним шепотом оживленої, незмороженої, оновленої ранньовесняної морської води, захопилася незвичним говорінням, силою його енергії, густим, тріскучим, погожим диханням... У цей час дівчина почувалася по-справжньому радісно. Так, ніби відкрилося їй щось потаємне, ніким, окрім неї, не відане. А завше, коли Лія це відчувала, себто, коли природа чи навколишня дійсність дозволяла їй бачити й чути щось виразніше за інших, зазирати далі, ніж зазвичай, дізнаватися більше, тоді вона здавалася сама собі найщасливішою. У такі миті дівчина чулася особливою і зауважувала, як це насправді приємно. Адже досі вона жила з переконанням, що вирізнятися – нескромно, що це дурний тон. Треба бути як усі, бо так її вчили предки-вчителі.

Відтоді Лія мріяла про поїздку до моря саме ранньої весни, бо знала: воно чекає і тільки тієї пори вражає надсильно.

Нині дівчину так захопила домашня тиша.

Та вже за кілька хвилин у Мії заверещав телефон.

Лія здригнулася, хоча річкова вода, на яку перевела погляд, залилася незворушною, мов перекинулася на скло. А на ній, була впевнена старша з близнючок, стояла нерухомо, як ото вона недавно на подвір'ї, дивна пташка з дівочим обличчям. Коли Мія крикнула в телефон: «Ідемо, Софіє, вже йдемо!» – тиша, змахнувши

велетенськими крильми, знялася вгору, не змінюючи свого дитинного виразу.

2

Семен, як завше, був у чорній рясі. Мія іноді навіть кепкувала над цим, щоправда, не зятеві в очі те казала, а сестрі Софії, та й то тихцем, наскільки в неї виходило: «Він хоч у ліжко без ряс лягає?» – гиготала, але хутко заспокоювалася: диякона Семена невсидлива Мія не те що побоювалася, вона не хотіла мати з ним якихось розмов. Бо про що їм було говорити, як він їй годився в батьки?

Нині подружжя приїхало з іншого «пристоличного» селища завсідним чорним «Вольцваґеном», припаркувавши його біля воріт. Софія в довгому тілесному плащі й блідій рожевуватій шалі поважно, притримуючи низ ледь помітного живота, йшла стежкою, що вела до середнього входу білого цегляного «триквартирника». Дім був накритий зчорнілим од давності й полатаним шматинами моху шифером. Софія ще й подумала була, що руйнується поволі її колиска, дірявіє, трухне. Але мала вже інший клопіт – була при надії. Приховувати цього жінка сенсу не мала, хоч і береглася сторонніх очей, бо непросто виношувати первістка в тридцять дев'ять років.

«І все одно, яка ж вона гарна», – зауважила Лія, котра вважала найстаршу Софію найвродливішою у їхній трійці. Крім цього, щиро захоплювалася сестриною розсудливістю і стриманістю. Якщо себе Лія називала боягузкою, самотницею та «однobarвною, з рудуватим відтінком», ставковою очеретянкою, котра «тулилася до води» й «ховалася в густому різнотрав'ї», – дослівно запам'ятала опис цієї пташки, – то Софія була значно впевненішою і твердішою. Саме цього хотілося «позичити» Лії в характері старшої на дванадцять років сестри. Здавалося, Софія змалку знала, як вона хоче жити. І схоже, задумане втілювалося у її життя, хай навіть далеко після третього десятка...

Хоча, може, то Лії лише так здавалося?

Бо Софію вона так само не знала «зсередини», як і Мію, як і себе.

Близнючки міцно обійняли сестру, вітаючись, розцілювали в обидві щоки, бо давненько не бачилися. Завагітнівши, Софія часто нездужала й старалася не покидати свекрушиного дому, де за нею старався, як міг, доглядав чоловік. Допіру він поручкався з близнючками, ніби з далекими знайомими. Відкритістю та близькістю з новими родичками Семен також не вирізнявся.

– Проходьте, – запросила Лія гостей до хати, відваживши всередину важкі, давно пофарбовані в синє двері. Вони зачепилися за коридорну долівку, неабияк заскрипіли й зашкребли, чим натякнули, що пора би господарям їх підтесати, а заржавілі петлі змазати машинним маслом чи бодай свинячим жиром.

Софія не була тут від свого весілля. Зайшовши до тісної кухні з облупленими й подертими меблями, хутко сіла на крісло, що мало тверду спинку.

– Зараз, – хвилююче закректала, розтираючи пальцями лоба і скроні, – трохи посиджу, й минеться, – додала, лунко дихаючи.

Лія набрала в чайник води.

– Я запарю м'яти, – мовила. – Для всіх.

– Мені не треба, – відмовився Семен. – Піду роздивлюся ваше господарство, – попрошкував коридором. – Така погода... Піду я надвір, – повторив і зник за дверима.

Дівчата добре знали, чому так зять-диякон зробив, – то наодинці їх залишив. Знав, що скучають близнючки за Софією.

По тому, як Лія розлила кип'яток у прозорі скляні чашки, у котрі перед цим поклала по чотири великих листки сухої м'яти, Софія скерувала:

– Ходімо, мої хороші, маємо почитати...

3

Кімнат у житлі було три. У дитячій – так дівчата називали найменшу – оселялася вертлява Мія. Їй на просторі не залежало: аби лише диван, стіл, комп'ютер, навушники й музика. Це все якраз поміщалось в куценькій конурці з вузькою шибою і тусклыми голубуватими стінами, що були цілковито заклеєні застарілими й пожовклими малюнками – портретами всіх тутешніх «хатніх жінок», які за життя намалював простим олівцем дід Гордій.

«Та-а-а-ак, – лише раз, було, роздратувалася Мія через малі розміри своєї кімнатчини, коли намірилася розкласти на долівці зроблені на замовлення великі світлини з весілля колишньої однокурсниці, а місця забракло. – А за життя діда-баби нам вистачало тут місця всім трьом», – зчудувалася.

Лія жила тепер у дідівській спальні, як її називали здавна, – просторішій, але й прохолоднішій кімнаті. Холоду, зокрема, додавали незвичні, як для стін відпочивальні, темно-зелені шпалери з різноманітними закарлюками коричневого тону. Все це в бурхливій Ліїній уяві скидалося на дрімучий ліс. Утім, він аж ніяк її не лякав, а навпаки відгороджував та захаращував від частих лих і несподіванок навколишнього світу. Лія була великою самотницею. Як і Мія. Як і Софія. Бо такою була їхня мати Марія, – зі слів баби Усті.

У Ліїній кімнаті стояло древнє широчезне двоспальне ліжко з бордовими, покритими тривким лаком, дерев'яними бильцями. Дві тумбочки із такого ж довговічного матеріалу із золотавими відмичками тулилися з обох його боків. Далі два м'які крісла з твердими підлокітниками й вишневими картатими накидками. Все це було ще предківське, але добре збережене. Як і широка тридверна лакована шафа, трельяж із трьома високими, по боках рухливими дзеркалами й чотирма відсuvними шухлядами. А ще книжкова тонкостінна п'ятиярусна етажерка з найбільшою кількістю «педагогічних» видань та книжок 1970-1980-х років випуску, дебела

швейна машинка, над якою висіла невеличка квадратова шапка з різними «дорогоцінними» документами і паперами, та письмовий стіл. Сідаючи за нього, Лія часто уявляла бабу Устю, яка теж перевіряла зошити та атласи, й теж – «первачків-третячків»: була вчителькою початкових класів.

А от до зали, у якій донедавна жила найстарша Софія, близнючки заходили рідко. По-перше, тому, що саме в ній померла їхня мати Марія. А по-друге, була ця кімната дещо незвичайною. Дівчата називали її червоною. Через те, що скидалася вона на міні-музей польових червоних маків. Ці квіти майоріли тут зі стін, красувалися на шторах, скатертинах і покривалах, стояли у вазах, визирали з картин, малюнків, вишиваних рушників та обкладинок безлічі брошур і книжок, що були акуратно складені на полицях застеленого серванта. Їхня мати Марія, з розповідей баби Усті, обожнювала суцвіття маку і з самої юності вирішила з ними не розлучатися, обладнавши кімнату під справжній луг. Щоправда, штучний. Вона скуповувала в книгарнях усілякі книжки, де згадувалися ці квіти, й власноруч списала до трьох десятків товстих зошитів почутими чи то з радіо, чи з телебачення, чи від когось із людей оповідками, легендами, прислів'ями та віршами про мак. Навіть постіль юна Марія мала з маками. І паласи на долівці. Все повторювала, що вірить: рай на небі схожий на завітчану макову долину. Тільки живу, а не «підробну», як у її кімнаті. Таку, яку вона бачила геть малою «в діда на Волині»...

То все, знову-таки, слова Устини Маковії, яка розповіла внучкам і те, що спершу вона з дідом Гордієм насторожилися через дивне захоплення доньки Марії, а врешті списали все на її творчу артистичну натуру. Марія «хутко після науки» подалася концертувати «по всьому Союзу», і відтоді в цій кімнаті ніхто не порядкував.

Сестри не наслідувалися розпочинати перестановки чи генеральні прибирання, цінували неньчин світ, не порушували його, берегли, як уміли й могли. До того ж Софія теж надзвичайно любила

квіти маку, зокрема й малювати.

Марія Маковій, їхня мати, була жінкою, зітканою з тайни. Тайною була помережана й навхрест переплетена. Мовби гобелен якийсь, а не людина! Доньки її практично не бачили, а як бачили, то й підійти боялися, – такою далекою і неземною-красивою вона їм здавалася.

Жінка й собі ніжністю доньок не радувала, обіймами не балувала. Заходила в хату, як на сцену, й зникала за дверима, ніби за кулісами. На роки... Діти й підвестися не встигали з твердих табуретів. Була матір – і нема більш.

Так і жили рудоволосі дівчата: від приїзду неньки до її від'їзду. Хоча нічого їм те не давало, окрім розпачу й болю, щоправда, прихованого...

Про матір, крім діда, ніхто вдома вголос не говорив. А позаяк баба Устя, добра й терпляча душа, тільки любляче про доньку Марію відкликала, то й дітям прищепила схожі до неї почуття. Дівчата щиро вірили в усе, що про неї дізнавалися, – бо вибору не мали. Зрештою, й самі від неньки не вельми відставали: кожна свою чудність мала, та не всім її виказувала. То так дід Гордій про онучок казав. Як і про Марію, «невдячну» й «абияку» доньку.

Одно слово, матері діти не знали, але любили її. Хтозна й чого? Як ото й діда. Не мали іншого, то любили, якого мали. Бо, як часто тепер повторювала Лія, свій, рідний, а отже, любимий. Як до нього по-іншому ставитися? Треба ж когось у житті та й любити.

І ще одна причина такої прихильності до матері-зозулі була в дівчат. Це – розповіді про неї. І баба Устя, і найстарша Софія вміли так переповісти все, що знали про таємничу Марію, з таким захватом те зробити, що в близнючок і сумнівів не виникало – захоплюватися жінкою, яка чомусь не живе з ними й бачить раз у п'ятилітку, чи, може, ненавидіти. Все, що треба було знати малим про неньку, вони знали. На цім і крапка. Головне, що мама є. І вона їх, певна річ, любить.

Так мати Марія і жила з дітьми – у їхніх думках та серцях. Не треба й поруч бути.

Ну, а оцього баба Устя внучкам не розказувала, вони самі дійшли й збагнули, що простакуватістю Марія не вирізнялася, маючи гарну вроду й успішну співочу кар'єру, заміж, як більшість із її колежанок і як належало, не поспішала, хоч пребагато разів кликали її туди завидні женихи.

Хто є батьком дівчаток – одній Марії було відомо. Про нього мовчала вона, про нього не знав ніхто.

«Дивачка», – так називали Марію знайомі. Але то її не обходило. Просто не подобалося Марії жити як усі. Змиритися з життям, яке спостерігала навколо, не мала бажання, тож творила власний світ, у якому почувалася комфортно. Оголосила, так би мовити, реальності війну. Крутила життям, як їй серце веліло, і докрутилася...

Тільки...

То так збоку думається.

Насправді зазвичай інакше.

Довідавшись про невиліковну хворобу, Марія нарешті приїхала в батьківську хату. Була мовчазною, як підступна біда, відчуженою, малопоясниною. Захованою в себе, ніби в мушлю. «Як уродилася гобеленом, так ним і вмерти зібралася», – сказав би хтось менш совісний, та не було таких довкола.

Проте одного дня запросила Марія до себе в кімнату доньок. Дівчата якраз із весняного Криму вернулися, себто близнючки мали по п'ятнадцять, Софія – двадцять сім.

– Софіє, – ворушила вустами знеможена жінка, – проситиму, щоб ти не просто була мудрою і терпимою. Не оціняй того всі. Прошу, щоб про себе не забувала думати, для власної вигоди своїм розумом користалася, – мовила незрозуміле. – Чуєш?

– Чую, – тихо відповіла Софія.

– Ліє, – перевела погляд на другу доньку. – Ти, коли заміж вийдеш і чоловік не шануватиме, за діток, яких йому народиш, не цінуватиме, не терпи, чуєш?

– Чую, – послухалася більша^[12] з близнючок.

– Міє, – дивилася тепер на найменшу дитину, – загадковості своєї не втрачай, тільки в деяких, вельми особливих випадках старайся відкриватися. Ти сама той момент уловиш, коли треба буде привідкрити душу. Але не показуйся наскрізь нікому, чуєш?

– Чую, – відказала й найменша.

– Справжність – приваблива, але не завжди виправдана, – додала недужа Марія.

Доньки заслухалися нею уважно. Хоча більше зчудувалися. Нарешті вони біля матері так близько. Але навіщо прикипати до неї всім серцем, якщо вона однаково втече від них, як то було завжди. І нічого, що тепер зробить те назавжди. Їм не звикати.

– Правда є завжди і всюди, тільки мало кому вона щастя приносить, тому рідко кому потрібна, – розговорила Марія, тербячи сухими пальцями дрібні гудзики на своїй байковій льолі, так, ніби спішила встигнути найважливіше донькам перед смертю сказати. – Правда часто ранить, навіть убиває, а ще людей навіки розлучає... Правду знати хочеться над усе на світі, а, дізнавшись, забути її всім серцем стараєшся. Бо правда добра тільки для когось одного. Вона егоїстична і жорстока, навіть коли йдеться про любов.

Дівчата переглянулися. До чого їхня матір хилить?

Марія продовжила:

– А любов потребує зважування: ти мене більше любиш, чи я тебе? Ви на мене тут удома сильніше чекали, чи я до вас дужче з чужини спішила? А якщо не спішила й не приїздила, то чого? Може, правду якусь боялася виказати? Чи від правди якоїсь ховалася в закордонах? При всякій відповіді ми лишимося засмучені, незадоволені або навіть роздавлені, як жаби дідовими чобітьми. Так теж буває, щоб ви знали, – примовкла на мить. Її схудлі хворі руки затрусилися. Як і губи. Але вона не зронила сліз, хоча скидалося, ніби до того йде. Тільки попросила Софію подати попити. Ковтнувши води, заговорила знову:

– Правда не жалує і не щадить. Вона, буває, життя з ніг на голову перевертає, тож рідко для кого корисна. Шукати її – то як себе з'їдати. Знайти її – то про себе забути. Тривога вже не дасть себе почути. Жити з правдою мовчки – нестерпно, повірте, – повела далі. – Не сказати її – страшна мука одного. Розказати – вже багатьох. Тож мусиш вибирати... А вибір невеликий...

У брехні – затишніше, з нею легше й простіше. Хто в незнанні живе, у того серце здоровіше. Менше знаєш, ліпше спиш – так спрадавна говорять. Тому здогадуватися – то для жінки природно, а старатися докопатися до правди – загрозово. Треба добре подумати, перш ніж когось про щось розпитувати. Навіть коли ви готові почути правду, знайте, що вона – несподівана. Чи справитесь з отим новим знанням? Чи не пожалкуєте, отримавши бажане? Але й іншого не забувайте, – Марія заговорила настирно. – Не знати правди не означає, що її немає. Вона є, завжди й у всьому. Чуєте?

– Чуємо, – відповіли всі три сестри разом.

– Можна жити в неправді, про себе лиш дбаючи, а можна – з правдою, інших від неї оберігаючи, – ще додала. – Я, – чутко слину ковтнула, – вибрала друге, – сухо проказала. – Знайте, що не ради себе те зробила. І, знайте, що ви... дуже-дуже дорогими для мене все життя були, – примовкла. – Втомилась я, – прохрипіла. – Ідіть, завтра ще поговоримо.

І справді на завтра дівчата знову сиділи біля матиного ліжка.

– Почитайте мені, мої хороші, – мовила Марія без усяких передмов і роз'яснень. Вона лежала в «маковій» постелі, багрянні кольори відтінювали на її сухому й висохлому обличчі широкі рівчаки ніби справжньої крові. Здавалося, ще мить – і Марія вкриється з головою пурпуровою рідиною, розіллється, мов річка, й захлинеться, як берег, улюбленою червоністю. Але так не сталося. Жінка далі нерухомо лежала, накинута напирником із лапатими квітами, й ніжно погладжувала кожну макову голівку кістлявими долонями. Де й поділася виразна врода з її худого обличчя. Одне,

що й при смерті не змінилося, – волосся. Воно було яскраво-рудим, густим і кучерявим.

– Друга шафка, четверта поличка, шоста книжка, восьма сторінка, – видала кволо Марія.

Софія встала, підійшла до горіхового шифон'єра, хутко відрахувала й натрапила на вказану брошуру. Вернулася, сіла поруч, прочитала:

– *«Молодий поет Степан Будний, що відійшов на зорі життя, за кілька місяців до смерті, передчуваючи трагічну неминучість, записав у щоденнику: “Часто мені сниться долина червоних маків. Я йду по ній, а маки доторкуються аж до колін і обпікають. Такі гарячі. Над головою дзвенить небесний дзвін. Він став білим од розпеченого сонця. І ллється згори музика білого світла. Воно затоплює мене. А стежка під ногами тепла-тепла. Коли це було? У дитинстві чи минулого літа? Але й досі сняться мені червоні маки. Гарячі, як справжня поезія, народжена великим серцем. І я забуваю про свою недугу, про свої фізичні і душевні болі...”»*.^[13]

– Гарно, – злегка усміхнулася Марія.

– Ліє, тепер ти, – звернулася до другої доньки. – Перша шафка, перша книжка, перша сторінка.

Лія взяла потрібну книжку. Поки верталася, ненька зауважила:

– Це одна з моїх найперших «макових» покупок. У Києві по дорозі, що веде на книжковий ринок, її продавав один старий, сказав, що хоче на хліб уторгувати грошей, – притихла.

А за мить:

– Одному хліб за насолоду, іншому – книжка, – додала. – Одному гроші для заспокоєння, іншому – вірші чи квіти, – зворушила вустами півусміх. – Так завжди. Різні в кожного потреби, бо всі ми різні. Хай навіть рідні сестри. І кожному добре за різних обставин...
Читай, Ліє, – попросила.

– Добре, – відповіла близнючка й стала провадити чітко й виразно:

«Він гріє кригу неба іздала,
мелодія цвітка цього – нехитра,
великий і гарячий, як земля,
ранимий і тендітний, мов повітря.
Не руш його, нехай собі горить,
не руш, бо він подібний до любові.
Він – сміх, він – зойк, він у трагічну мить
нагадує мені краплину крові...»^[14]

– Міє, ти теж почитай, – попросила недужа, лишивши прочитане Лією без коментаря. – Візьми на полиці із зошитами той, що в червоній обгортці. Перша сторінка, – сухо скомандувала.

Мія мовчки виконала прохання, у нотах якого вчувався наказ.

– «Легенда «Долина червоних маків», – порівняно тихо й нечітко почала читання. – Її записав 1980 року Петро Медведик^[15] у селі Шили Лановецького району Тернопільської області від семидесятилітнього С. Васильчука».

– Міє, трохи голосніше, – втрутилася мати.

– Добре, – відказала донька й далі читала гучніше, хоча й ковтала по ходу деякі слова. – «За селом Шили колись буяв розлогий степ. Щоранку вівчар звеселяв його піснею. А ще цією піснею він кликав на побачення кохану дівчину. Вона крадькома від злого батька-багатія приносила вівчареві їжу. І почувалася щасливою в розмовах із хлопцем, а відтак у його пестошах...

Одного дня не прийшла до вівчаря його любка. Не з'явилася вона й наавтра, і на позавтра. Засумував хлопець, грав-вигравав, виводив свої співанки, кликав кохану, та її не було.

Запитав вівчар у степу, чому не приходить кохана, але той лише тяжко зітхнув і похилив трави. Запитав у сонця, та воно пустило знічев'я світлий промінець і сховалося за хмару. Вівці теж збилися

докупи. Сумно стало в степу, туга важка й на душу хлопця скотилася...

Довго ходив іще колами вівчар, усе співав-докликався любої дівчини – степ лише трави додолу схиляв...

Лихий батько-багач покарав доньку: звелів не ходити в степ. Затужила вона. Просили їсти – не йшла. Хіба плакала, коли чула пісню коханого... Наостанку попросила, щоб поховали її в степу серед запашних трав. Очі її карі висохли з горя й сліз уже не мали. Так і померла в журбі зі словами кохання на вустах.

А в степу припав вівчар до коханої, поцілував від душі, на руки схопив і поніс тими місцями, де вони кохалися. Зранене його серце взялося стікати кров'ю, кожен кривавий слід палав за ним вогняними барвами. Зачервоніло довкола по долині... І вирости по тих слідах червоні маки.

Там, де колись бував розлогий степ, тепер долина червоних маків».
[\[16\]](#)

У кімнаті запала тиша.

Марія прикрила очі, тереблячи кволими пальцями цвітне простирадло.

Дівчата й собі не сміли мовити ні слова – очікували, що далі звелить ненька. Хоча навіщо всі ці читання, вони не розуміли.

– Софіє, знову ти почитай, – урешті заговорила хвора. – Тільки дещо інше, – додала трохи бадьоріше.

– А ви не втомилися слухати? – перепитала найстарша з доньок.

– Ні, це мені навпаки помагає, – відповіла на те Марія, зауваживши, що досі ніхто з дівчат так і не назвав її матір'ю.

– То що читати?

– П'ята шафка, п'ята полиця, п'ята книжка, п'ята сторінка.

– «Ми найчастіше уявляємо мак із червоною чи білою квіткою, – читала Софія. – Та серед Гімалайських гір протягом трьох тижнів цвіте голубий мак... На півночі нашої планети цвітуть жовті полярні маки. За коротке літо вони не встигають відцвісти, тому часто їхні

квітки можна побачити в льодяному панцирі. Треба мати велике бажання жити, щоб цвісти навіть під кригою»,^[17] – завершила.

– Міє, – Марія зненацька занервувала, з її горла виривалися хрипи, а через напруження вени на руках посинішали. – У шкатулці, тій, що стоїть на серванті, є два ключі, візьми їх, більшим одчини шухляду в столі, другим – верхній столик^[18]... Там лежить зошит у чорній обгортці. На ньому білими буквами наклеєний напис: «Для Марії», – попри хворобу ця жінка вражала доброю пам'яттю. – Візьми його, – попросила, – і хай Лія прочитає мені звідтам, – закашлялася, – хай прочитає найперше оповідання. Здається, «Дідо Вітер» воно називається... Вони там усі від руки написані, може, не дуже розбірливо, – уточнила, – але хочу, щоб ви мені його прочитали.

– Добре, – скорилася наймолодша з доньок. Мія знала, що її незугарне читання багато кого не влаштовувало ще з дитинства.

Тим часом сестра-близнючка Лія вкотре взялася читати виразно, мов була диктором на телебаченні. Саме телеведучою вона потайки мріяла стати, та не судилося. До того ж, почувши материні «передбачення» та напучування щодо її сімейства й материнства, вирішила одне: тільки-но трапиться їй заміж, то присвятить себе сім'ї та дітям.

Зошит, який узяла в руки, був старим і пошарпаним. Почерк, котрий старалася розбирати, був схожий на дитячий – нерівний, закарлючений. «Як материні руді завитки», – аж пурхнула нізвідкіль думка.

Лія виразно прочитала:

Дідо Вітер

Десь було, мусить,^[19] дванадцять часов. Дідо приніс до хати воду з колодязя, сказав:

– Сіно одсиріло в покосах – до дощу.

Я малювала коло вікна букет маків. Тих, що мені Павлусь учора надвечур приніс. Вони зараз-ки^[20] стояли на столі, то я їх карандашами змальовувала.

Я дідові одказала:

– Так, буде сьогодні дощ, бо ворони вельми каркають – тож-ка до негоди.

– Сіна шкода, – відказав дід. – Третий день мочиться, а вже ж пуші^[21] сухе було...

– Висохне, тільки б із чортом танцювати не пушло,^[22] – я засміялася.

Дідо теж-ка зареготав.

Ми не раз так дне-другого веселили шутками всякими.

Чортовим танцем бурю називали. Тоді вона справді крутила-вертіла. Ох, шуму наробила! Сіно розколошкала, гет^[23] покрутила...

Дідо сказав:

– Хтось в окрузі знов-ка вмер, сам собі віку вкоротив.

Я таке знала: коли вихор крутить, то хтось або в нашому селі, або в сусідському повісився чи втопився. Таке в нас тут-ка часто буває...

А ще буря не на шутку розходилася тогді, коли недобра людина на той світ одходила, або та, що з чортом зналася, або знахур чи знахурка...

То ми й цього разу подумали з дідом: покрутить ся буча і стихне, як покійника похоронять.

Але тогді крутило до самого вечора. Ще й уночі. Тільки на ранок успокоїлося.

Ми з дідом у хатині повсякчас були. Аж незвично було, що дідо вдень лежить. А він лежав. З Євангеллю і в окулярах.

А тогді, як ото тільки почало дощити, ще вдень, коло дванадцяти, дідо засміявся:

– *Шо, знов по мак із Павлусем на вигун ходила?*
– *Ну, – не збрехала я. Хоч застидалася.*
– *Ше років із три, та й поженитесь, – сказав дід.*
– *Вже мона буде? – я розчервонілася. Думала, у п'ятнадцять літ замуж мене ще не пустить.*

– *Як по науку в город їхати не схоч, то підеш замуж. Бо тиї, шо по науку в місто їдуть, тиї замуж в п'ятнадцять не йдуть. А тиї, шо городами їдними живуть, ще з-пуд стола полоти буряки з морквою йдуть, і гинчого життє не знають-не бачили й знати-бачити не хочуть, то тиї йдуть.*

– *А ви-те як хочете, діду? – спитала я.*
– *А ти сама як хоч? – подививсь на мене.*
– *Ше не знаю, – сказала я.*
– *Ну, то за два роки визнаєш, – рішив дід.*

І ще таке сказав:

– *Але замуж тре' йти по любови, коли найдужче кличуть і найбільш хочеться. Бо юна любов – то як свіжий буханець. Вийняв із печі і зїсти хочеться... Зїв – і ситий цілий день. На завтра сей хліб – уже другий. Їси, бо свіжого нема... Так і любов: кожна друга менш жадана і менш нею ситишся, ніж першою. Тому за першу любов найлучче замуж йти.*

Дідо бачив: я Павлуса любила...

...як і свіжий хліб.

І замуж тільки за Павлуса вийти хтіла...

Тогді дідові я таке відказала:

– *Я би хтіла і розумом багатіти, і душею не бідніти. Бо в наших людей чось^[24] так рідко виходить.*

– *Хай у тебе вийде, – побажав мені дід.*

– *Діду, генде Варці Гапонісі, майже меї^[25] однолітці, мати Євка не дає маки на вигоні збирати...*

– *Їхнє діло, – відказав дід.*

– *Ви мені того не забороняєте...*

– *Шо в цім пустого?*

– Я даже з Павлусем на вигун ходжу, і ви не бороните, – я
дальше свемі^[26] думками ділилася.

– Не в любові зло, а в неволі, – видав дід.

– Ви, діду, як вітер із моїх думок, – зізналася я.

– То – який? – спитав він.

– Ви колись мені казали, що люди вітер пояснюють так: на чотирьох сторонах світу стоять чотири великих чоловіки з довгими вусами й міцними губами і постійно дують один на одного. Якщо котрийсь із цих велетнів дме сильніше за гинчих,^[27] то з того боку й буває вітер...

– Ше кажуть, що вітер – то чоловік із великими вусами, прикований за руки й ноги до скелі великими ланцюгами. То коли поривчасто надворі дме, то так той чоловічисько крепко дихає, бо пут позбутися хоче...

– Бо нікому не добре в путах, – мовила я на те.

– Тому й біда велика від неволі, як буває од сердитого сильного вітру, – відказав дід.

А перегода спитав, кумедно так, хитро з окулярів зирячи:

– Ти ж не віриш в сі казки?

– Нє, – правду сказала я і розсміялася.

Ми багато всього з дідом чули і знали, на природу частіше зважали, але тільки одним собі довіряли... Погодили: лиш той у чужому відповіді шукає, хто в собі сил і знань не має, собі не довіряє.

Але ми любили з дідом усякі казки складати, всякі прикмети з правдою звиряти...

Я тоді сказала дідові:

– У моїх думках вітер лагідний, як і ви, і моргає він одним вусом, як і ви.

– Лиш одним?

– Так, одним. Бо як двома, то вже бути бурі, – відказала я й зайшлася сміхом.

Дід і собі зареготав. Вусом моргнув. Ніби вітер.

Звідтоді так і звала його – Вітром.

Вільним був мій дід. І я – коло нього.

Пощастило нам.

А вихор і справді неспроста теї ночі крутив: Варки Гапониhi баба в сусідньому селі вмерла – довго відійти не могла, мучилася. Про неї казали всяке, а що з того правда, що брехня, не знав ніхто.

Нам із дідом теж то було неінтересно. Всякі люди є, і всяких треба. Так кажуть.

Пишу се в літі 1965 року.

Щоб колись прочитала Марія.

А я – Надія.

На сім крапка.

Поки.

– Вільний Вітер і мені скоро буде за діда, – дивне мовила Марія. І попросила дівчат лишити її на самоті.

За кілька днів Марія померла. Було їй тоді сорок п'ять. Її доньки Софія, Лія та Мія, котрі й так жили без опіки своєї неньки, zostалися з пристаркуватими дідом і бабою. Але й вони пожили недовго: через п'ять років, на сімдесят шостому році життя, не стало діда Гордія. Іще через два з половиною, у сімдесят три, за ним пішла баба Устина, у дівоцтві Лозова.

4

Сестри зайшли в червону кімнату. Навіть найрозкутіша поміж усіх Мія почувалася в ній невпевнено. Сіла одразу біля дверей на високий табурет, уперлася на килим, що висів на стіні й вражав пащеками лапатих маків.

– Софіє, замовляй, бо ти в нас – довгождана гостя, – почала Лія.

Найстарша із сестер, що мала округлений животик, новоутворене ластовиння на щоках, котре ще більше увиразнювало яскравість природної рудизни її волосся, старанно приховуючи невеселий вираз обличчя, мовила:

– Перша поличка, друга книжка, третя сторінка.

– Кому читати? – порівняно веселіше пролепетала Лія.

– Читай ти, Ліє, читай, люба, – відповіла сестра, спираючись об стіс подушок на другому, «своєму», а не «материному» ліжку.

– *«Дівчата-українки любили прикрашати свої голови вінками, – задекламувала старша з близнючок. – Бувало, і для того, щоб освідчитися нерішучому парубку, вони в'язали вінок із волошок та польових маків. Волошка – символ простоти і ніжності, мак уселяє надію. Вважали, що любов прийде сама, коли такий вінок дівчина власноручно одягне на голову своєму обранцеві... Ще цвіт маку долучають у вінок тоді, коли в родині хтось загинув у боротьбі з ворогами. До того ж мак є символом печалі й туги»,* – завершила.

– Ліє, а чого ти досі того не зробила? – знічев'я заясніла усмішкою Мія.

– Що саме? – перепитала сестра-близнючка.

– Не сплела вінок із волошок та польових маків і власноручно не одягла його на голову своєму Івану Петровичу, – широко заскалилася.

Лія спершу не знайшлася з відповіддю. Але за трохи мовила:

– Мені й так нормально.

– Іти заміж, не кохаючи, можеш тільки ти, руда моя бестіє, – ніжно мовила Мія.

– Ти вже визначилася? – перепитала Лію Софія.

– Так, – відповіла та.

Дівчата примовкли.

За хвилин кілька:

– А в тебе, Міє, що нового? – звернулася до наймолодшої сестри Софія.

– Я закохана! – простягнула вгору руки й удоволено заплескала в долоні «бистріша» з близнючок.

Лія мовчки усміхнулася.

– І в кого тепер? – спитала Софія, хоч і знала, що нічого серйозного від «нетипової» сестри не почує.

– У свого викладача з вокалу, – відповіла, регочучи.

– Вокалу? – здивувалася Лія. Вона добре знала, що сестра досі вправлялася у фотографуванні, а не в співі.

– Вчора мала перший урок, – Мія метушливо закрутила вказівними пальцями руді завитки, що спадали з обох боків на її витончені плечі. – Ні, фоткати я не покину, далі робитиму те на замовлення, – додала, – але повчуся ще й співати, може, більше зароблятиму, якщо співатиму у якому-небудь ресторані.

– Баба Устя не була б у захваті від такого рішення, – відреагувала Софія серйозною. – Мати Марія – теж. Не кажу вже про діда.

– Учитель сказав, що з моїм талантом можна вже виходити на сцену! – злегка образилася Мія, проте не показала того.

– Він неодружений? – вирішила уточнити Софія.

– Якби він був неодружений, то навряд чи мене зацікавив би, – загоготала Мія. Вона знову пожартувала. Це було її улюбленим заняттям і водночас завсідною палкою-виручалкою. Дівчина мала переконання: сказане зі сміхом рідко сприймається людьми як щось серйозне, хоч і вказує на певну правду.

– Ясно все з тобою, – спокійно видихнула вагітна сестра.

– Ліє, а ти свого мужа й після весілля називатимеш Іваном Петровичем? – розширила блискучі й звеселені очі Мія. – Чи не завелика честь як для вчителя музики, руда моя бестіє? – сміючись, додала.

– Так мені зручніше, – спокійно відреагувала на сестрині кпини Лія. І хутко перевела тему:

– Софіє, а ви як із Семеном? Що у вас? – поцікавилася в заміжньої сестри.

Але Софія не насмілилася виказати правду. Мовивши: «Добре все», – запропонувала іще почитати. Бо її правда була гіркою. Аж давкою...

Як разючо три сестри були схожі зовні, так дуже вони відрізнялися характерами. Три доньки – мов три дороги. За легендою їхньої матері Марії, одна була до порад мудрих і вчинків зразкових, друга – до материнства завидного та сімейства омріяного, третя – до інтриг нескінченних і тайни манливої.

Визначишся, любчику, чого душа по правді бажає, ту дорогу вполюєш, нею життям і помандруєш. При цьому легко йтимеш, гармонію почуватимеш, щастя здобуватимеш. А коли не втрапиш на «свою» дорогу, заблукаєш у нетрях, то себе загубиш. Бо нерідне навряд коли люблячим стане, хіба під себе переіначить. Тому слухайся себе з усіх сил, придивляйся до шляхів розмаїтих. Знай, що часто вони обнадіюють та захоплюють, а коли розкриваються та інакшими виявляються, коли ти їх, мов найкрутіші течії під час сплаву підкорюєш, то розбиваються твої уявлення, ніби човен об непомічену підводну скалу, настає тоді пустка в душі й безнадія. Не легковаж, життям ідучи, любчику. Свій шлях знайди і легко йди. Бо штука^[28] щастя – не в доланні складностей, а в легкості життєвої ходи.

Найстарша Софія Маковій добре знала, якою дорогою хоче йти і куди хоче нею прийти. Кохання своє хоч не хутко, та знайшла. Там,

де найбільший спокій душі відчувала. У храмі. Упевнена була: не прогадає.

Лія тим часом про взаємне кохання мало дбала, вона батька своїм майбутнім дітям повсякчас шукала.

А Мія жила невгамовним фантазерством. Закохувалася в тих, хто ніколи не був би з нею. Та й не були вони такими, якими вона їх сама придумувала. Мія з реальністю мало мирилася, як і матір її колись.

Коли Софія виходила заміж, за дружок були сестри-близнючки. Гості попервах чудувалися, як же розрізнити їх, адже справді однаковісінькі, мовби в дзеркало, а не одна на одну дивляться. А врешті таки запримітили відмінність. Чи, правильніше, Софія підказку новим родичам підкинула, мовляв, ви придивіться до їхніх очей і знатимете тоді, хто є хто.

Очі в неромантичної, як зауважила була Софія, а приземленої Лії хоч зеленкуватими, як у сестри-близнючки були, проте ховалися, мов шибки за тюлем, у легкім смутку й невиразності. Так, ніби вечірню пору віддзеркалювали, захід сонця в них убачався, а не багатонадійний світанок. Лія, було, навіть написала про себе:

Іноді хочеться стати вечірньою порою. Щоб отримати надію на добре завтра. І щоб зібрати найрідніших удома за круглим столом – то найвірогідніше. Вечір бажаний, на нього чекають закохані й літні, той, хто денно працює, і діти, бо додому вернуться батьки. Вечір – затишний, теплий, пухкий, як махровий халат... Він красивий із вікна в час заходу сонця, пахне свіжою їжею з кухні... Вечір здружує, скріплює, зміцнює, садовить навпроти і зчитує погляди... розставляє крапки над «і».

Якби жінка була вечірньою порою...

Була би тоді неквапливою...

І уважнішою, й більш довірливою.

Мабуть.

Іноді я сама собі нагадую вечірню пору.

*А, може, і є нею. Та тільки – зсередини.
Чи вродилася такою, чи стала...
Невідомо.
Поки.*

Тим часом очі меншої Мії яскріли помітним вогником, заряджали бадьорістю. Дивлячись у них, і собі ого-го яка охота до життя невідьзвідки бралася! Щоправда, не цікавило те саму Мію, байдуже їй було зазвичай до інших. На жаль. А, може, й на щастя.

Три сестри на прізвище Маковій були яскравими та вродливими. Тільки в Софії волосся не так кучерявилося, як у молодших сестер. А от природною їхньою рудизною і вона приворожувала не менше за близнючок. Марія, їхня мати, саме шаленством вогневих кучер приборкувала за життя співочу сцену та чоловіків. Відтак і донькам ту хорошість передала, вони її до краплі успадкували.

Ще Софія злегка відрізнялася від сестер пишнішими вустами й ширшими вилицями. Інші риси обличчя – кругле личко, розльоті брови, тонкий ніс, маленькі вушка – мала такі ж, як і в близнючок.

Загалом усі три доньки Марії Маковій були дуже схожими на неї. Недаремно так залежали від її поглядів, слів та думок, хоч і переказаних кимось. Але самі дівчата про вроду та красу говорили мало. Не заведено було в родині.

Найвеселішою поміж усіх весільників була Мія. Вбрана, як і сестра, у грайливу червону сукню, причепурена, як і близнючка, приколками з яскравими голівками польового маку, що вабливо визирали з рудих прегарних завитків, вона вирізнялася легкістю в поведінці, невимушеністю, помірною розкутістю.

Лія, що мала не менш чарівний вигляд, трималася скуто. Тому хлопці, які були запрошені на весілля, здебільшого крутилися біля Мії.

Але за трохи...

Уже на котрий повільний танець Лію запрошував один і той же кавалер середнього віку й високого зросту.

– Іван Петрович, – назвався. – Бурда.

– Лія, – подала руку. – Маковій.

– Так, знаю, – відказав танцівник. – Я немало прожив і побачив, але таких шалених красунь, як ви й ваші сестри, не бачив, – мовив, не приховуючи захвату.

Лія зиркнула на партнера. Добре вгодований, крепкий, йому було десь далеко за сорок, мав густе кучеряве темнаве волосся, лише злегка присипане сивиною на скронях й укладене в акуратну зачіску. Високий лоб, вузькі карі очі, що скидалися на щурячі, коли, хитруючи, примружувалися, темні широкі брови, «бульбинкою» ніс, великі губи, гладкі щоки. Дівчина й не виснувала одразу – симпатичний її партнер чи абиякий, бо не на те зважала. Вона намірилася до нього придивитися та прислухатися, аби зрозуміти, чи влаштує він її як добрий сім'янин.

– Думаю, ви нам лестите, – відповіла на комплімент. – До того ж Софія, на мій погляд, найкрасивіша в нашій трійці, – упевнено додала, дивлячись на чарівну наречену.

Софія напrawdę вражала красивістю, попри зовсім не юний вік. На думку сестер, вона належала до того типу жінок, котрі віку не мали. Ба навіть із віком молодшали. Ніхто не міг дати їй тридцять вісім. У Софії не було ні помітних зморшок, ні сивини, виглядала радісною й осяйною, з ніжним обличчям і гарними манерами. Істинно, як мати Марія Маковій, котра не сходила зі сцени, справді, як артистка. Чи не тому про Софію Лія була написала:

Іноді хочеться бути артисткою. Щоб отримувати якнайбільше уваги. І дарувати людям свято – то найвірогідніше. Артистками захоплюються, на них рівняються, вони є кумирами й музами...

Знайомі Софію вважають красунею.

Ми із сестрою – зразковою.

Семен, напевне, – ідеальною.

Софія себе називає звичайною.

Хоча, мабуть, часто вона почувається саме артисткою...

Та тільки – зсередини.

– Але ж Софія вже зайнята, – засміявся Бурда, і собі кинувши ласим оком на молодуху в білій приталеній сукні. Але хутко викрутився: – Ваша, Ліє, скромність і неспішність підкорили мене особисто, – зізнався.

– Думаєте, що такий же спокійний у мене характер? – усміхнулася йому. Та щоб не видатися нескромною, чи, радше, аби не злякати нового кавалера, і собі навзаєм зізналася: – Насправді так і є.

Уже за другим танцем кавалер звернувся до Лії:

– Ми могли би зустрітися завтра чи післязавтра?

– Якщо доля, то так, – серйозно відповіла дівчина.

– А самі ви як би хотіли? – поцікавився чоловік.

– Моє бажання є чимось малим і незначним проти того, що приготувало мені саме життя, – відказала Лія. І заслухалася мелодією, під яку виводила доладні й обережні танцювальні па. Звучала пісня «Маки червоні»,^[29] котру не раз чула від Мії: сестра вивчила її слова з материних записників і поклала на власну музику.

Цей не вельми зграбний, на думку Лії, погано доглянутий пан у чорному дешевому костюмі й білій невипрасуваній сорочці ніяк їй не сподобався. Чи то пак – серце Лії залилося незворушним після їхнього знайомства. Втім, дівчина відчула: він може стати непоганим для неї чоловіком. Звідки взявся цей здогад: не бралася дошукуватися, однак немолодий вік партнера з танцю, а отже, життєвий досвід і поважність, міркувала, зможуть прислужитися їй, «приземленій», у творенні міцної родини.

Лія справді шукала насамперед батька своїм майбутнім дітям. А Іван Петрович, видавалося, доволі підходящим був для цього кандидатом.

На весіллі дівчата-близнючки познайомилися і з новими родичами – батьками нареченого Семена, набожними Вірою Василівною та Віталієм Володимировичем, сизими голубками, як про них відкликала сестра Софія, пенсіонерами. А ще з їхнього донькою, Семеновою молодшою сестрою Олею. Ця дівчина, років двадцяти восьми, від природи була непримітною, тому надмірна косметика, яку вона використала для весільного макіяжу, впадала в очі передусім. Ні, близнючки та Софія подібних переборів собі не дозволяли. Та й не зрівнятися було з ними повновидій і безформній Ользі.

Із весілля Софія поїхала до свекрів. Вони жили в невеликому приватному будинку.

– Ну, все, будьте розумницями, – побажала новоспечена дружина сестрам-близнючкам.

– Бережи себе, Софіє, – майже одноголосно прощобетали вони навзаєм.

5

За вікном похмурилося й показалася постать Семена. Вона повільно зарухалася в бік будинку.

Софія так і не насмілилася розповісти сестрам про своє новоспечене, а вже нестерпне заміжжя.

Лія і цього разу не зізналася вголос, що виходить заміж лише ради самого заміжжя й аж ніяк не з любові.

Мія вкотре не одержала відповідей на безліч запитань щодо рідних. Ті запитання роками висіли під стелею їхнього старого дому, ніби за давнє павутиння, яке господарі вдавали, що не помічали.

А воно було.

І далі снувалося...

– А давайте ще із зошита почитаємо? – запропонувала насамкінець Мія. – Того, чорного, з білим написом «Для Марії»...

– Давайте, – відповіла Софія і відімкнула обидві шухляди в столі.

– Я сама прочитаю, – постановила. Розгорнувши зошит, процитувала:

Вінок кохання

Павлусь знав, що я найбільше люблю маки, то все їх мені приносив. Або ми разом по них ходили до річки на вигін.

Моя однолітка Варка Гапониха маків не любила. Все кривилася, коли бачила мене з букетами. Але я їй не вірила. Бо як можна не любити ці квіти? Вони для мене – хоч і кольору крові, але – крові любові.

Дід теж-ка так пояснював. Казав:

– Чув, що найперше мак виріс із крові розп'ятого Христа. З того чєсу й росте там, де пролилось ^[30]мнїго крові невинно вбитих...

А вже як виповнилося мені тринадцять, зробили ми з Павлусем одну вельми цінну для нас двох штуку. І сталося те геть не сплановано.

Ми гуляли, й Павлусь сказав:

– Учора мати сплела вінок уже для нашої Гальки.

То він про найменшу сестру згадав.

І далі таке повідав:

– Мати сказала, що то так здавна повелося, що дівчата починають носити вінки з трьох літ, а нашії якраз стільки зараз-ки, ти ж знаєш. То мати сказала, що іменно вона мусить то зробити, бо так тре', щоб іменно мати зробила найпершого вінка для доньки. Ще навіть тре' змочити того вінка в росі, як сонце зійде. Ше сказала, що потом-ка ще сім днів так буде робити – купатиме вінка в росі, а тоді до скрині покладе.

– О, то се гарно, – відповіла я. І подумала, що мені, певно, теж-ка мама вінок сплела би, якби коло нас жила. Але так сталося, що нас розлучили.

Я рідко чіпала сю історію, бо мало про що у свему житті шкодувала, хіба про те, що не бачу ні мами, ні сестри... Які вони – не знала, тільки уявляла... А так... Дід мене дуже сильно любив. Мені з ним вельми добре було. Вільно дихалося. Та й Павлусь думати про пусте не давав.

Далі він таке тогді розказав:

– Вінок для Гальки вийшов із чорнобривців, незабудок, барвінку й ромашок. І кожна ся квітка нібито повинна лікувати малу:^[31] чорнобривці помагають од голови, щоб не боліла, незабудки й барвінок на очі добре дають, зір розвивають, а ромашки серце заспокоюють. Ше мати сказала, що вже як шість літ малій стукне, то вплете в той вінок мак, щоб давав сон і беріг думку... Надько, – звернувся раптово до мене Павлусь, – а давай сплетемо для тебе вінок?

– Для мене? – здивувалася я. – А який?

– Ну, отой, – відказав він. – Шо то... той...

Павлусь хоч старший за мене на два роки був, та не набагато сміливіший у гутірці.

– Який? – я справді не могла докумекати.

– Я чув, як сьогодні мати дещо сказала нашій Наталці...

То вже про середню сестру Павлусь заговорив, їй чотирнадцять.

– Мати сказала, що їй такий вінок уже можна сплести, бо його можна робити дівчатам од тринадцяти літ і до замужу, – відказав він.

Я нашорошила вуха й далі слухала його, не знала, що сказати.

– Мати сказала, що тобі теж-ка вже можна...

– Мені теж-ка вже можна? – я трохи насторожилася. – Про що ти кажеш, Павлусю? – шарпнула його за рукав.

– Та ж про вінок! – скрикнув він і помчав стрімголов до річки.

Я спурхнула за ним. Як отой шуліка, зірвалася з місця.

– Ти куди?! – зарепетувала. Але й зареготала нараз. – Втекти хоч' од мене?! Не вийде!

Ми часто так у доганячки грали...

Павлусь оглянувся пару раз, побачив, що я за ним лечу, і собі став сміятися на всьой луг. Голосно, аж луна за селом пушла.

– Біжи, Надько, хутчіш біжи за мною, Надько, доганяй! – заголосив.

А потом-ка навмисно спотикнувся, упав у траву, покрутився, як поліняко, і в спокоївся. Засопів, мовби дід.

Я підбігла й бебехнула грудкою поруч.

– Швидкий, – сказала йому, сміючись.

– То – коби ти знала, що ніколи й нікуди од мене не зможеш втекти, – відповів він серйозно.

– Та я й не збираюся, – відказала я й вирвала коло себе високу травину. – То що, який мені вже можна вінок плести, га? – спитала й полоскотала соломиною лице Павлуся.

Він підвівся, сів, тоді шпарко нахилився, чмокнув мене в щоку й скочив на ноги.

– Вінок кохання, Надько, так він називається, – відповів і очі відвів.

Я й собі із землі встала. Геть не знала, що сказати. Засоромилася, а чого?

– То давай сплетемо, – нарешті відповіла.

Павлусь подивився на мене так пильно, по голові погладив, сказав:

– Вельми гарні мені твої коси. Коби не вогняні такі, коби не рижі, не знаю, чи так сильно горів би тобою... А так тільки гляну – й усе всередині займається вогнем. Дивись, не спали мене всього, збережи. Най тільки серце горить-не згорає, як ото грива твоя червоняста, – засміявся.

Я й собі заляскотіла сміхом.

– Чого ти? – спитав він.

– Ти так се розказав, що я маком тебе уявила. Він теж-ка весь червоний од любові.

– Ну, от, не перетвори мене на мак, а то лиш тут на вигоні мене й бачитимеш, у букет рватимеш, удома на стіл у слоїк ставитимеш, потім карандашами малюватимеш, – усміхнено проказав він.

А мені в ту мить стало вельми страшно. Так страшно, що аж закололо в серці. Бо абищо я ляпнула язиком.

– Дурна я, не слухай, – підбігла до нього, міцно за ший обняла. Вперше так крепко.

Потом-ка^[32] ми сплели той вінок кохання. Але він у нас незакінченим вийшов. Для нього треба було найбільше ромашок. Павлусь сказав: то символ юності, доброти і ніжності. То ми їх назбирали. А ще треба був цвіт яблуні, вишні, гроно калини, а між квітами – вусики хмелю, як символ розуму. То для деяких сих рослин тре' було весни дожидатися... Але так як всього в одному такому вінку могло бути до дванадцяти різних квіток, то ми ще зібрали барвінок, безсмертник, деревій, любисток, волошки і мак... Павлусь переповів, що йому мати сказала, мол, вінок із

живих квіток захищає дівчину від злого ока, а ще – коли дівчина має його на голові, то володіє чарами.

Мені тих чарів не треба було. Бо й так, що треба для щастя, я мала.

Тільки за мамою і сестрою скучала. Але вони живі-здорові – знала. І це мене заспокоювало.

Як ішли ми додому, вийшла з хати Варця Гапониха. Помахала нам, покривилася, бо на голові моїй вінок забачила, поклекотала щось до нас по-індичому (ніхто її не розумів через оту її вроджену «вовчу пащу»), та й сховалася за дверними шторами...

Жаліла я її завсіди. Ще й мати не пускала її по маки до річки... Бідна та Варка. Невільна.

А може, я неправду кажу. Не знаю.

Поживу-побачу.

Пишу се в літі 1966 року.

Хай би колись прочитала Марія.

А я – Надія.

На сім крапка.

Поки.

Розділ II

Волелюбний сусіда

1

Лія відчинила дверцята шафи, намірившись помістити туди вішак із речами, що їх вдягала цього недільного дня. Перебирала думки про Софію (і що таке приховує сестра у своїх зажурених очах?), але більше не йшла їй із голови дивна жінка, яку сьогодні побачила здалеку.

Вони з Мією проводжали Софію з Семеном, за ворітьми розпрощалися. Мія пострибала стежкою до хати, а Лія рушила до річки, захотіла роздивитися захід сонця: з кожним днем він змінювався, ставав усе менш тепло-колірним та безхмарним. І тоді, як спинилася біля ясена, запримітила: там, де зранку побачила фотографа, нині стояла якась жінка й махала до неї рукою. Але назустріч не пішла. Побоялася, певно. Вона була невеличка, опецькувата, вдягнена в куцу, до колін, плащовку,^[33] у бордовій квітастій хустці і, що найбільше вразило Лію, з вінком на голові. Згодом дивачка зняла його й затрясла над собою, волаючи щось невиразне.

Лія злякалася. Чи не вперше за останні роки свого тихого й самотнього хутірського життя дівчині стало не по собі.

Якби хоч чути, що вона кричить!

Але нічого не розібрати.

Якби бодай слово виразне піймати!

А – жодного.

Лія поспішила додому, замкнулася в кімнаті й стала роздумувати, чи не завітала, бува, до їхнього селища сама Варця Гапониха – самітниця з «вовчою пащею» – з материних записів, що їх якраз сьогодні прочитали. Все те мало скидалося на правду, але чулася так, ніби повідана Софією історія із записника постала перед Лією наяву.

Й ото тільки-но надумала Лія вішати в шафу одержу, як хряпнули долуга ті лахи з рук – за стіною зчинилось незвичне.

Сварка.

У сусідній квартирі, котру сестри називали за прізвищем давніх сусідів Олещуківською, хтось закричав.

Лія ще вчора почула, що хтось із сусідів з'явився. Цілими місяцями не було нікого, зрідка хтось навідувався на день-два: то якісь далекі родичі колишніх мешканців, то якісь їхні друзі. Сестри навіть подумували-мріяли були, що колись зможуть увесь будинок викупити й до ладу довести, бо «корінні» жильці давно цей дім покинули й забули.

Через стіну «дитячої» спершу мешкала кримськотатарська родина – молода Аліме із сином Айдером. Та вони багато літ тому виїхали до Криму. Згодом там оселилася молода вчителька англійської мови з чоловіком-бізнесменом, який хутко придбав житло в селищі, й вони переїхали. А цю квартиру хоч встигли приватизувати, бо «хай буде, у майбутньому згодиться», але порядку наводити в ній не збиралися. Так і стояла пустою, хіба заїжджі знайомі «англічанки» час від часу навідувалися відпочити на вихідних, «ніби на дачі».

З іншого, де Ліїна кімната, краю жила вчительська пара Олещуків, котра билася-сварилася, доки не розлучилася й не роз'їхалася по різних кутках України. За чутками, так і повмирало колишнє подружжя далеко одне від одного, старості не діждавшись. Бо ненависть на людей діє як отрута. Саме з боку дідівської спальні, у якій оселилася Лія, почулася теперішня галаслива пара.

«Ненавиджу! Ненавиджу!» – увиразнився жіночий голос.

Лія і не думала підслуховувати, але крик «сусідки» був таким голосним, що дівчина мимоволі опустила на стілець, що тулився до стіни, котра й не збиралася таїти чиюсь до когось запеклу ненависть.

«Ненавиджу тебе, ненавиджу себе! – громом затріщали волення. – Навіщо ти такий мені зустрівся?! Та я ж мала в сто разів кращих за тебе чоловіків! Успішніших, багатших, цікавіших! А ти! А ти! Та краще жити самій, ніж бути за таким, як ти! Де ти взявся на мою голову?!»

Старша з близнючок тепер навіть вухо приклала до стіни. «Оце так дістав благовірний», – кинула думкою.

«Як таким можна й бути?! – не вгавала дружинонька. – Щоб нікого чоловіку не треба було, крім себе самого! Місяцями не бачиш дитини! Який ти батько?!»

Лії дійшло, що йдеться таки про чоловіка й дружину.

У цей час почувся густий і низький, наче ведмежий рев, чоловічий голос. Утім, що саме той буркнув, розібрати було годі. З подальших коментарів дружини стало зрозуміло, що йшлося про спільну доньку.

«Добре, що купуєш і забезпечуєш, ще би не купував і не забезпечував, то це взагалі був би повний капець! – не втихала розгнівана жінка. – Куди їдеш, по що, коли вернешся – ніколи нічого ніхто не знає! Як неприкаяний! Квартирант, а не чоловік! У других сім'ях вітчими більше уваги дітям приділяють, як ти – рідний батько – своїй дочці! Та щоб я та їздила за тобою та ще кликала додому?! Де моя гордість?! Своєю байдужістю ти перетворив мене на якусь млямлю!» – вибухнула плачем.

Чоловік знову щось промимрив, відтак почулося, як гримнули двері.

Затим до Лії почало доноситися тільки жіноче скрушне схлипування...

Одягнувши нічну сорочку й укритись теплою ковдрою, вона подумала вже в ліжку: чому ні мати Марія, ні баба Устя ніколи й словом не обмовилися їм про їхнього батька? Як же так прожити, щоб нічого про нього й не дізнатися?! Не буває так! Ніхто їй не повірить, коли скаже, що ні вона, ні Софія так і не змусили матір розповісти, хто їхній батько, де він, звідки, чи взагалі живий? Лише Мія не боялася, іноді торкалася цієї теми. По-різному те робила: то жартома, то між іншим, то серед читання... Але мати ніколи не реагувала на ці запитання. Завше їх оминала, ніби не чула, або просто всміхалася. Це було єдине, що вона робила, коли найшустріша та найсміливіша з доньок запитувала про тата, або про її дивну й нікому не зрозумілу фанатичну любов до маків.

Усміхалася. І цим здавалася глухонімою. Як і неживі квіти, що ясніли мертво з усіх закутків її кімнати.

Пішла Марія за світи, так нічого й не повідавши рідним дітям. Ось чому не раз Лія думала, що й вона із сестрами росте, мов ті маки на їхньому штучному лузі: всі, хто їх бачить, спершу захоплюються, а відтак чудуються, навіщо стільки яскравості під одним хатнім дахом? Затямивши материні заповіді, дівчата налаштувалися жити так, як веліла вона, діяти так, як того хотіла Марія. А добре це чи погано – одному часові знати.

Так, Лія погоджувалася із сестринськими заувагами, вона справді не кохала свого майбутнього чоловіка Івана Петровича, але хіба тільки це робить жінку щасливою? Мати Марія взагалі нічого подібного не почувала, судячи з того, як прожила, ніколи ні на що не нарікаючи. Навпаки завше світилася од радості, мовлячи: «Зате які в мене маківки повиростали! Які квітки-донечки!» Лія теж найбільше чекала на материнство. Думки про дитину затемнювали будь-які інші її бажання.

Наступного дня, цієї самої вечірньої пори, коли Лія, перекинувшись кількома словами із сестрою про її успішні вокальні тренування й навзаєм сказавши, що в школі все по-старому добре, взялася готуватися до сну, за стіною знову почалася гризня. Жінка зарепетувала, й так само ненависно та істерично:

«То що, може, кинеш нас, може, наплюєш на нас?! Може, завоював директрису і все, страсть паутіхла?! Може, розвестися надумав?! Думаєш, якщо мені – сорок п'ять, то все, моє життя закінчено?! Думаєш, більше на мене ніхто і не гляне?! Нащо десять років тому на мені женився, скажи, нащо, коли знав, що сім'я тобі не потрібна?!» – не вгавала вона.

Лія схопила котрогось із учнівських зошитів, скрутила його в трубку й приставила до стіни, притулившись вухом. Їй було цікаво, що скаже у відповідь такий абиякий і нездалий чоловік.

Але він змовчав.

«Не мовчи, заразо!» – жінка, ніби відчувши бажання Лії, гримнула на благовірного.

Він укотре промурчав щось неясне.

«Холєра», – розізлилася тим часом Лія.

«Якщо казати таке, то краще нічого! – далі повела свою партію сусідка. – Не переживай, я поїду, а ти лишайся в цій норі, у цьому сараї! Не їж нічого, до мами поїдь, у село кохане, сала набери! Що хоч, те роби, вітром війся, як неприкаяний, але додому в Київ не являйся! Дитині скажу, що пропав безвісти! Що-небудь набрешу, тільки б забула батька самашедшого! За що вона тебе любить?! За що?! – укотре взялася схлипувати. – Ненавиджу! Ненавиджу!»

І знову гримнули двері.

А потім це повторилося знову.

А потім – ще і ще.

Лія навіть звикла до сусідських розборів (до скандалів їй взагалі було не звикати – виросла в них), тож за початком крику почала встановлювати час: «Ага, значить, на годиннику зараз – десята вечора». Або ж навпаки: «Десята? Ага, зараз почнеться...»

Так і було.

Дівчина добре зауважила й знала напевне, що її немолода сусідка хоч і репетує щовечора про розлучення з непутнім мужем, та найбільше цього боїться. Хоча вона дістає його тим, що не чекає вдома в Києві, але отого його повернення найбільше потребує. Хоча чоловік недобрий, та вона його не відпустить ніколи й нізащо. Певно, саме тому вони досі разом. Чи то пак разом – лише за документами.

Учуваючи час до часу поміж жіночим вереском чоловічий низький і глухий бас, Лія намалювала образ цього невдахи. Він видавався їй дебелим і клишоногим, схожим на ведмедя, з нерівною, напівзігнутою спиною, закошланою, абияк підстриженою темною чуприною і густими старомодними вусами.

«І нащо він їй такий?» – навіть подумала була. Але, згадавши свого нареченого, стрепенулася: авжеж, кожен щасливий по-своєму, зрозуміти чужі пристрасті мало кому дано.

2

Мія вкотре заспівала. На власну музику поклала вірш «Ода макові»,^[34] що його вивчила напам'ять, читаючи кілька разів іще матері. Він їй вирізнявся з-поміж інших, палко-багрових на колір текстів, ледь-ледь червоनावим сумом, тож, виспівавши цілий ранок, не перестала мугикати й зараз.

Сестра Лія була на роботі. А вона вийшла до річки, аби поспостерігати за течією. Іноді Мія зауважувала всілякі природні красоти в русі й творила під них музику. Так, ніби саме водяне колихання, листопадовий поспіх або пташиний танець накочували на її слух цілі клубки оригінальних мотивів. Мія любила все, що рухається, бо й сама була меткою та вертлявою.

Допіру, притупуючи каблуками, муркочучи та стенаючи ритмічно тендітними плечима, дала волю думкам: «Якби сталося так, течіє, щоб і мені, як тобі, мчати невідомо куди, не зупиняючись і нічим дорогою не переймаючись, – до річки звернулася. – Якби то так, течіє, щоб ніколи нікуди не прийти, ніде не затримуватися, ні на що не спокушатися, – підійшла до самого берега. – Ти, коли дощ, в унісон ляскотиш, коли сніг, хочеш спиш, хочеш струмком клекотиш, – і я хочу такої волі... Коли сонце, тобі не парко, коли холод, тобі до нього байдуже, не залежиш ні від чого, живеш на повну, хай там що і хай там як, і я так хочу».

Мія розкинула руки вшир, скидаючись на якусь кіношну чаклунку, бо вбрана була в довгий, аж до п'ят, шкіряний чорний плащ. Руді кучері обпали на лискучі наплічники, очі заграли волошковим блиском – ніби й справді зобразила на чиєсь прохання вродливу шкідливу віщунку.

– Якби й мені так, як вітру, – раптом мовила вголос. – Якби так, щоб як він – бути скрізь і ніде, бути тут – і вже там, – знову махнула вшир руками.

– Жити без дому, без хати? – втрутився зненацька чужий голос.

Мія здригнулася, але не обернулася. Хоч і наполохалася, але відповіла рівно:

– Щоб усе – і за хату, й за дім! – глянула на мить убік, запримітила ліворуч статний силует.

– Дивні бажання як для дівчини, – сказав незнайомиць. – Хіба не дому вона шукає, не сімейного гнізда? – знову мовив питально до Мії.

Вона ж урешті зблиснула на нього хитрим оком, шпурнула наведеними на повіках стрілами, відтак голосно зареготала. Сміх її був глибоким і звабливим. Таємничим. Навіть відьомським.

Біля неї невідь-звідки появився чорнявий красень.

На якусь мить дівчині захотілося повірити в те, що це – її колишній сусід-хлопчина, котрий жив удвох із матір'ю в «триквартирнику», старший на років три Айдер, «культурний», «вихований» хлопчик із її дитинства, з яким вона зрідка компанувалася, влаштовуючи стрибки у воду з тамтого берега річки, лазила по деревах, ганяла у футбол. Але ті ігри тривали лічені хвилини: дід Гордій, чи правильніше, Гордій Васильович, не дозволяв своїм внучкам-школяркам «мати діло» з хлопцями – ні розмовляти довше, «як положено», ні загравати з ними, ні сміятися до них, ні стрибати у воду чи забиратися на дерева.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

Жанна Куява

Гордієві жінки

Три шляхи
до щастя

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Примечания

1

Назва селища вигадана (*тут і далі примітки авторки*).

[Повернутися](#)

2

Шипатий – пишний.

[Повернутися](#)

3

Здибанка – зустріч, побачення.

[Повернутися](#)

4

Старшунка – старша за віком.

[Повернутися](#)

5

Зашуганий – заляканий, застрашений.

[Повернутися](#)

6

Розфуфурений – розчепурений, розцяцькований.

[Повернутися](#)

7

Розкушняка – той, хто живе в розкоші.

[Повернутися](#)

8

Аж-ня – аж.

[Повернутися](#)

9

«При долині мак, при широкій мак» – весняна обрядова хліборобська пісня, хоровод, у якому беруть участь дівчата, молодиці й малі діти.

[Повернутися](#)

10

Скомпануватися – здружитися.

[Повернутися](#)

11

Кульчики – сережки.

[Повернутися](#)

12

Більша – *тут*: старша за віком.

[Повернутися](#)

13

Із розробки уроку вчителя-методиста Тетяни Балагури на тему «Мак у народних повір'ях, легендах, переказах, традиціях».

[Повернутися](#)

14

Вірш української поетеси Ганни Вівчар (1944 р. н.), уродженки села Садове Токмацького району Запорізької області.

[Повернутися](#)

15

Петро Медведик – український літературознавець, фольклорист, етнограф, бібліограф, мистецтвознавець, краєзнавець.

[Повернутися](#)

16

Із книжки «Неопалима купина. Легенди та перекази Землі Тернопільської», Тернопіль: «Джура», 2007.

[Повернутися](#)

17

Із уроку Тетяни Балагури.

[Повернутися](#)

18

Столик – *тут*: верхня шухляда.

[Повернутися](#)

19

Мусить – *тут*: мабуть.

[Повернутися](#)

20

Зараз-ки – зараз.

[Повернутися](#)

21

Пущі – *тут*: майже

[Повернутися](#)

22

Пушло – пішло, взялося.

[Повернутися](#)

23

Гєт – геть, цілком.

[Повернутися](#)

24

Чось – чогось.

[Повернутися](#)

25

Меї – моїй.

[Повернутися](#)

26

Свеми – своїми.

[Повернутися](#)

27

Гинчий – інший.

[Повернутися](#)

28

Штука – *тут*: сенс.

[Повернутися](#)

29

«Маки червоні» – українська пісня на слова Віктора Герасимова і музику Олександра Злотника з репертуару тріо Мареничів, гурту «Рушничок», співачки Таїсії Пovalій.

[Повернутися](#)

30

Мніго – багато.

[Повернутися](#)

31

Мала – *тут*: менша сестра.

[Повернутися](#)

32

Потом-ка – потім

[Повернутися](#)

33

Плащовка – куртка, схожа на піджак до колін, пошита з матеріалу для плаща.

[Повернутися](#)

34

«Ода макові» – вірш полтавської поетки Наталії Баклай.

[Повернутися](#)